

IP

20 jaar! vakblad voor
informatieprofessionals

2016 | 09

01

Moraliteit
achter algoritmes

**Marleen
Stikker**

02

Goudmijn
voor criminelen

**Ransom-
ware**

03

Borgen van privacy

**Open
data**

04

Nieuwe collega's

**Chatbots
en robots**

Vooruitkijken
naar 2017
**Trend-
nummer**

Rijksoverheid

Zet jij je kennis van informatie-beheer in voor onze veiligheid?

Werken bij de AIVD betekent een bijdrage aan een veiliger Nederland. Je werkt mee aan het ontdekken en duiden van dreigingen en risico's voor onze samenleving.

Informatiedocumentalist m/v

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, Zoetermeer

Opleiding en salarisindicatie

Je hebt een mbo-opleiding op het gebied van informatiemanagement of een afgeronde relevante hbo-opleiding.

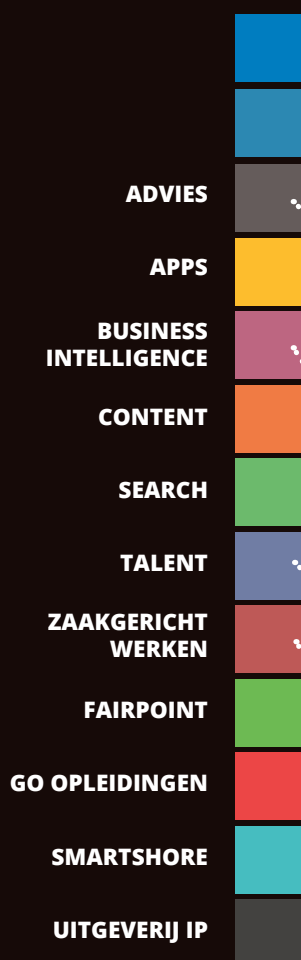
Je ondersteunt de onderzoekers binnen je team bij het zoeken, ontsluiten en ordenen van relevante informatie. Je vergaart en verrijkt dagelijks de informatie uit de beschikbare systemen en identificeert de informatiebehoefte van je team.

Ook maak je informatie uit open bronnen en sociale media toegankelijk. Daarnaast adviseer je collega's over het gebruik en de wijze van ordening en de ontsluiting van digitale documenten.

Info www.werkenvoornederland.nl/AIVD160061

www.werkenvoornederland.nl

Werken voor **Nederland**

KBenP

meer waarde uit informatie

De KBenP Groep helpt u uw informatievoorziening op een hoger plan te brengen en voortdurend verder te verbeteren.

KBenP doet dit door te inspireren, te innoveren en praktisch bruikbare en succesvolle resultaten op te leveren.

KBenP werkt vanuit gedegen vak kennis, ervaring en competenties. Alle facetten van informatievoorziening, -management en -beheer zijn ons vak.

KBenP levert waar voor geld. Onze cultuur is no-nonsense: afspraak is afspraak.

info@kbenp.nl | 070 - 300 06 84 | www.kbenp.nl

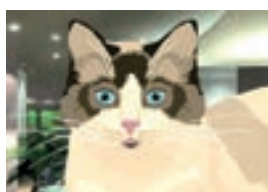
2016 09

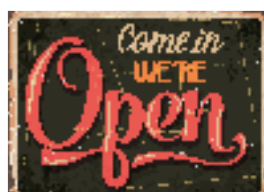
6 **Frank Huysmans**
Marleen Stikker
over trends in
informatiewerk

30 **Vincent Janssen**
Digitale
dodemansknop

11 **Vincent Janssen**
Slimme chatbot
als nieuwe
collega

33 **Marlon Domingus c.s.**
Open als het
kan, gesloten
als dat nodig is

14 **Eric Sieverts**
Machine learning:
trend of hype?

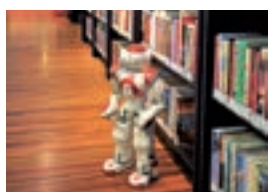
36 **Melanie Peters**
Open data
en betalen
met je ziel

16 **Jan Scholtes**
Q&A

38 **Erik van Tuijn**
Erfgoedinstellingen
als digitale
verhalenvertellers

17 **Ronald de Nijis**
Daar komen
de robots

41 **Raymond Snijders**
Papier blijft
populair

24 **Vincent Janssen**
Dataïsme wordt
de religie van
de 21e eeuw

44 **Andrea Langendoen**
Kwetsende
metadata in
de erfgoedwereld

28 **Daniël de Vette**
Drie vragen
over ransomware

51 **Dafne Jansen**
Digital
detox

A woman in a black top and white trousers is standing on the right side of a dark, textured wall. She is drawing a large brain shape in green chalk. Inside the brain, various business and management terms are written in yellow and green chalk. The terms include: INNOVATION, LEADERSHIP, TACTICS, RISK, MANAGEMENT, VISION, STRATEGY, VALUE, SKILLS, PRODUCT, PLAN, MEDIAN, GOALS, SUPPORT, KNOWLEDGE, BUSINESS, TEAMWORK, SOLUTIONS, MISSION, and MONEY.

GO opleidingen

Cursusagenda januari 2017

09/01	PROMOTIE VAN BIBLIOTHEEKDIENSTEN	GAAT ZEKER DOOR
11/01	MANAGEMENT VAN DIGITAAL ERGFOED	
11/01	MASTERCLASS INTERNET ZOEKTECHNIEKEN	
12/01	INFORMATIEVAARDIGHEDEN	GAAT ZEKER DOOR
12/01	JURIDISCHE ASPECTEN VAN INFORMATIEMANAGEMENT	
12/01	DIGITALISERING VAN DE INFORMATIEVOORZIENING	
13/01	DATA-ARCHITECTUUR EN DATAMANAGEMENT	
13/01	EMBEDDED LIBRARIAN	
16/01	CONTENT CURATION	
17/01	JEUGDBIBLIOTHEEKWERK	
17/01	MARC-21	
18/01	EMAILMANAGEMENT	GAAT ZEKER DOOR
20/01	RECORDSMANAGEMENT EN SHAREPOINT	
20/01	KWALITEITSZORG	GAAT ZEKER DOOR
20/01	FUNCTIONEEL BEHEER	
20/01	FOTOCOLLECTIES BEHEREN EN TOEGANKELIJK MAKEN	
24/01	PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER	
26/01	INFORMATIEBELEID	GAAT ZEKER DOOR

Informatietrends voor een post-waarheid-wereld

'De wereld is alles wat het geval is.' Met deze stelling opende Ludwig Wittgenstein zijn *Tractatus logico-philosophicus*, een baanbrekende wijsgerige verhandeling waaraan hij tijdens de Eerste Wereldoorlog werkte. De Oostenrijkse filosoof heeft vast niet voorzien dat een eeuw later de term *post-truth world* zou rondzingen. De nieuwe Amerikaanse president jekte aantoonbaar in verkiezingsdebatten en op Twitter. De factcheckers van de Washington Post bedolven zijn uitspraken onder een lawine aan Pinocchioplaattjes. Maar ja, hoeveel mensen lezen er nog een krant?

Grote groepen kiezers bleken op het verkeerde been te zijn gezet door nepartikelen over de aankomend president en zijn tegenstreefster ('Hillary gearresteerd!', 'Paus steunt Trump!'). Die artikelen werden door fans en tegenstanders als een dulle gedeelte op Facebook. Maar ze bleken tegen betaling gefabriceerd te zijn door Macedonische tieners. In ons eigen land kondigt de publieke omroep naar aanleiding van de onverwachte overwinning van Trump aan minder experts en meer columnisten en gewone mensen aan het woord te gaan laten.

Ondertussen blijken hoogopgeleide ouders hun kroost niet te laten inenten uit angst voor au-

REDACTIONEEL

tisme en uit wantrouwen tegen farmaceuten, de medische wetenschap en de overheid. En mogen zelfverklaarde voedingsgoeroes aan tafel bij Jeroen en Humberto het ene na het andere boek met 'gezonde' recepten promoten.

Het is om moedeloos van te worden. Terwijl we als IP'ers stug door archiveren, collectiëren, metadateren en ontsluiten, en terwijl we gebruikers instrueren hoe slim informatie te zoeken en op relevantie te beoordelen, malen weinigen in de buitenwereld nog om feiten en accuratesse. Heeft een speciale aflevering van uw lijfblad,* geheel gewijd aan trends in informatiewerk, dan eigenlijk nog wel zin?

Júist nu heeft het zin, zou ik willen zeggen. We zullen onze gebruikers moeten tonen dat zij in werk en privé meer bereiken met de waarheid en werkelijkheid aan hun zijde. Betekent dit dat we harder zullen moeten werken? Dat staat nog te bezien. We stellen u in deze IP voor aan uw

nieuwe collega's Zora de robot en Stella de chatbot. Ze gaan u werk uit handen nemen zodat u uw kennis en kunde op een hoger niveau kunt inzetten. Bovendien krijgt u ook nog eens assistentie van zelflerende computersystemen. Binnen de broodnodige beperkingen ter bescherming van privacy belooft open data de gedigitaliseerde samenleving verder te helpen, betoogt directeur Melanie Peters van het Rathenau Instituut.

Is het dan alles digitale data en artificieel intelligentie wat de klok slaat in de komende jaren? Nou nee, want het papieren boek is still going strong. Een digitale detox op zijn tijd blijkt ook erg 'in' te zijn. En directeur Marleen Stikker van Waag Society houdt ons informatiewerkers voor dat we een kritisch, onderscheidend vermogen moeten ontwikkelen over de technologieën waarmee we in zee gaan. Genoeg stof voor nadenken en bijlezen onder de boom. We gaan het in 2017 zien, en vooral doen!

<

Frank Huysmans
redactie@informatieprofessional.nl

** Deze extra dikke editie kwam mede tot stand dankzij een donatie van Stichting GO Fonds*

COLOFON

IP is samen met InformatieProfessional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (20ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg, tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatieprofessional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert Helmus, Frank Huysmans, Dafne Janssen, Vincent Janssen, Alice de Jong, Evelien de Jonge, Andrea Langendoen, Leen Liefsoens, Edwin Mijsbergen, Paul Nieuwenhuysen, Ronald de Nijs (eindredacteur), Matthijs van Otegem, Eric Sieverts en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg, egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren, graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Marlon Domingus, Esther Hoorn, Melika Nariman, Melanie Peters, Raymond Snijders en Erik van Tuijn.

abonnementen

Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in blad of op de site: Rajin Roopram, e-mail rajin.roopram@kbenp.nl, tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

INTERVIEW

Moraliteit achter algoritmes bevragen, vastleggen en openbaren

Marleen Stikker
(Waag Society)
over trends in
informatiewerk

In een statige kamer van het vijftiende-
 eeuwse Amsterdamse Waaggebouw houdt
 Marleen Stikker kantoor aan een minstens
 zo statige tafel. Alles ademt hier historie.
 Een mooie plek om met de internet-,
 techniek- en designpionier te reflecteren
 op een aantal trends voor de toekomst die
 in dit nummer aan bod komen. Samen met
 gelijkgestemden begon Stikker in 1994
 De Digitale Stad. Zij openden daarmee
 het internet voor het publieke domein.
 Stikker is medeoprichter en directeur van
 Waag Society in Amsterdam, een instituut
 voor kunst, wetenschap en technologie
 dat experimenteert met het verbinden
 van steeds weer nieuwe technologieën en
 de maatschappij, zoals het *open wetlab*,
 een plek waar het brede publiek kan
 participeren in het opzetten van een biolab
 en het ontwikkelen van biokunst en -design.

WAAG SOCIETY

Stichting Waag Society bestaat sinds 1994 en is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) zonder winstoogmerk. Het afficheert zich als Institute for Art, Science and Technology en als 'platform voor artistiek onderzoek, een katalysator van experimenten en evenementen en een broedplaats voor culturele en sociale innovatie'.

Op waag.org is informatie te vinden over projecten en evenementen van Waag Society. Er is ook een etalage van digitale projecten (veelal met gebruik van open data): code.waag.org.

Frank Huysmans

Het verbaast niet echt dat haar eerste reactie op het lijstje dat IP haar voorlegt is dat het geen echt nieuwe trends zijn. 'In mijn ogen staan al deze onderwerpen al langere tijd op de agenda. Wel zie je een soort eb-en-vloed-beweging. Artificiële intelligentie zat heel lang op een dood spoor. Door de verbinding aan neurale netwerken is er weer een nieuwe impuls gekomen.'

En robotisering?

Ook niet nieuw natuurlijk.

'Nee, maar er is wel een intensivering aan de gang. Robotisering hangt samen met kunstmatige intelligentie, big data en zelflerende machines. Daar is wel iets veranderd. We dachten dat robotisering over stofzuigers ging, en nu gaat het ineens over ons werk. Er zijn nu al applicaties die nieuwsberichten kunnen genereren over voetbal en de financiële wereld. Dat leest met zinnigjes als "Prachtig doelpunt!" alsof het door een mens geschreven is. Wel haalt het werk weg van mensen die anders zulke stukjes aan het typen waren.'

Wat wordt de nieuwe rol van mensen in zulke domeinen?

'We zien dat er een enorme bias in zulke software zit. De eerste stap die we moeten zetten is om die bias, die vooronderstellingen zichtbaar te maken. Je moet als informatiewerker een metaperspectief

ontwikkelen ten opzichte van de software.'

'De campagne rondom de mogelijkheden en oplossingen die artificiële intelligentie en robots gaan bieden qua veiligheid, duurzaamheid, efficiëntie en kostenreductie... De belofte die vanuit de IT-wereld wordt geprojecteerd op wat het voor ons allemaal kan gaan betekenen is zo sterk dat iedereen erin gaat geloven: de politiek, investeerders, en mensen gaan er als consumenten ook in geloven. Het wordt "solutionisme" genoemd: het geloof dat techniek alles voor ons gaat oplossen. Door al dit optimisme is een kritische houding tegenover machine-intelligentie nog heel zwak ontwikkeld.'

'Meer nieuwe technologie is altijd beter'?

'Ja. Je moet met heel grof geschut aankomen om te laten zien dat er in diezelfde technologie gevaren schuilen die je helemaal niet wilt als samenleving. En de vraag is ook: van wie is die technologie? Waar berust het eigenaarschap? Is de code te lezen? Zo lang je de instructies die in de software zitten niet kunt lezen, moet je software per definitie wantrouwen. Of het nu om gesloten zoekalgoritmes gaat zoals die van Google of om zelfrijdende auto's.' 'Als makers bereid zijn om de achterliggende instructies leesbaar te maken, dan is het *accountable*. Je hebt een *counterintelligence* nodig voor de intelligente systemen. We moeten als Nederland en

'Hacken is cruciaal geworden omdat het een poging is om weer tot een vulgaire taal en een gelijkwaardige positie te komen'

‘Je moet expertkennis democratiseren en vanuit een hackersperspectief zorgen dat de mystificatie rond een technologie afneemt’

als Europa gewetensvolle, open technologieën creëren. Dat vereist wel een ander denken over “rendement”. Je hebt het over een ander soort kapitaal.’

Wat voor soort kapitaal?

‘Nou, gewoon, kalm kapitaal. Een normaal rendement. Geen tien paarden, maar tien ossen die heel stug de grond gaan bewerken en zorgen dat ze duurzaam die oerkracht houden. Voor die duurzaamheid is een cultuur van waardecreatie in het publieke domein nodig. Je ziet namelijk dat in de startup-cultuur die we kennen uit Silicon Valley waarde uit het publieke domein naar private investeerders doorsluist, terwijl je ook aan wederkerige waardecreatie zou kunnen doen. Kijk ook naar het menselijk kapitaal: veel van het jonge talent wordt maar even gebruikt. Dan brandt het op of het raakt verstrikt in management.’

Waarom zijn zaken als openheid, duurzaamheid en leesbare instructies zo belangrijk?

‘Het is in wezen hetzelfde als met taal en religie in vroegere eeuwen. Het was een grote stap om van Grieks en Latijn in de vulgaire taal te gaan schrijven. Dat was een revolutionaire daad. Wat we nu omgekeerd aan het doen zijn, is een soort godentaal creëren die we bijna allemaal niet snappen. We moeten maar geloven dat het in orde is.’

‘Ik kan me gewoon niet voorstellen dat je na het Verlichtingsdenken een omgekeerde Verlichtingsstrategie gaat volgen. Dat je zegt: we vertrouwen erop dat een aantal mensen een taal spreekt die wij niet kunnen lezen. En dat er weer een soort heilige schrift komt, in de vorm van geheime code en algoritmes, die alleen aan ons uitgelegd kan worden door bepaalde mensen. Hacken is zo cruciaal geworden omdat het een poging is om weer

tot een vulgaire taal en een gelijkwaardige positie te komen.’

Ik merk in mijn omgeving dat veel mensen, hoogopgeleiden ook, zeggen dat ze zich niet ook nog druk willen hoeven maken over zaken als ‘openheid’ en ‘privacy’.

‘Het gaat gewoon tijd kosten. Toen ik in 1994 zei dat het internet wel wat was, met De Digitale Stad, was het precies hetzelfde. Mensen zeiden: waarom zouden we daar gebruik van maken? Toen kwam er een browser en zei men: nou, misschien wordt het met plaatjes toch wel wat. Hetzelfde verhaal met de mobiele telefoon. Men zei: waarom moet ik altijd bereikbaar zijn?’

‘We hebben keer op keer gezien dat wat men nu vindt, niet betekent dat men dat over tien jaar nog steeds vindt. Ik weet niet beter dan dat ik altijd in gesprek ben met mensen over dat ze iets onderschatten.’

Is dat een constante lijn in jouw werk in de afgelopen 22 jaar?

‘Ja, dat is het wel. De eerste keer dat we hier bezig waren met een 3D-printer en een fablab en het principe van open design vond men het wel een grappig dingetje. Pas na een tijdje zie je dan dat meer mensen gaan zeggen dat die makersbeweging wel eens een *disrupter* kan gaan worden voor hoe de economie functioneert.’

‘Hetzelfde zou wel eens kunnen gaan gebeuren met wat we hier in ons wetlab aan het doen zijn. We hebben hier in De Waag namelijk een lab waarmee we DNA kunnen modificeren. We hebben daar als enige publieke plek buiten de universiteiten een vergunning voor. Dat doen we omdat we denken dat het vraagstuk van biodesign, het creatief ontwerpen met levend materiaal, al onze aandacht nodig heeft.’

Foto: Frank Huysmans

‘Als je in een bibliotheek of archief werkt, dan denk ik wel dat het je plicht is om een kritisch, onderscheidend vermogen te hebben over met welke technologieën je wel en niet in zee gaat’

DE DIGITALE STAD HERLEEFT

De Digitale Stad (DDS) was in 1994 een vroege poging om de mogelijkheden van het internet te onderzoeken voor lokale participatie en democratie in de gemeente Amsterdam. Het was een combinatie van een non-commerciële internetprovider (inbellen met modems in die tijd) en een gebruikersgemeenschap. Marleen Stikker (toen werkzaam bij debatcentrum De Balie) en Felipe Rodriguez (1969-2015; medeoprichter van internetprovider XS4ALL) waren de architecten van DDS. De huizen, pleinen, cafés, metrolijnen, het postkantoor (voor e-mail uiteraard) en het station dienden om het abstracte idee van cyberspace begrijpelijk te maken voor een brede gebruikers-

groep. In het eerste halfjaar groeide het experiment, aanvankelijk bedoeld als een tijdelijk project in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezing in dat jaar, uit tot een basisvoorziening met honderdduizend gebruikers. In het Amsterdam Museum is de reconstructie van DDS uit de periode 1994-1996, een samenwerkingsproject van Amsterdam Museum, Waag Society, UvA, NCDD en Beeld en Geluid op 30 juni van dit jaar gedemonstreerd. Meer informatie: www.waag.org/en/project/digital-city-dds, tweakers.net/nieuws/93715/de-digitale-stad-opende-deuren-twintig-jaar-geleden.html; www.informatieprofessional.nl/nieuws/2016/06/de-digitale-stad-tot-leve/index.xml

‘De eerste stap die je moet zetten is dat je specialistische kennis over het modificeren van “levend materiaal” in het publieke domein krijgt. Je moet expertkennis democratiseren en vanuit een hackersperspectief zorgen dat de mystificatie rond zo’n technologie afneemt. Tot die tijd heb je twee smaken: je kunt het aannemen of afwijzen. Maar zodra je het begrijpt, kun je zelf ook de waarden inbrengen die je in de technologie wilt terugzien. Dat handelingsperspectief – dat je het gevoel hebt zelf de ontwikkelingen mede richting te kunnen geven – is belangrijk, of het nu gaat om die autonome systemen of artificiële intelligentie.’

Dus van toepassen naar...

‘... Mee richting geven en expliciet zijn over de waarden die in die technologie vervat zitten. En weten vanuit welke waarden je zelf opereert. Informatiewerk is in jullie context heel breed, zeker als je aan de publieke kant zit. Als het businessmodel van het bedrijf waarin je werkt is om zoveel mogelijk geld te verdienen, zul je niet zo kritisch zijn over de tools die je gebruikt. Maar als je voor de publieke zaak werkt, aan een universiteit of in een bibliotheek of archief, dan denk ik wel dat het je plicht is om een kritisch, onderscheidend vermogen te hebben over met welke technologieën je wel en niet in zee gaat.’

Toch blijkt het in de publieke wereld vrij moeilijk te zijn om met open standaarden te werken, omdat daarvoor op de werkvloer de deskundigheid ontbreekt en het dus ‘geld kost’.

‘Er zijn heel veel goede voorbeelden van hoe open source tot economisch rendement kan leiden. Het beste voorbeeld is momenteel dat van gov.uk. Dat heeft ingezien dat alle ministeries werkten met gesloten, locked-in systemen. Gov.

uk is nu helemaal gebaseerd op user experience design en open source. In plaats van met vijf grote bedrijven kunnen ze nu werken met een paar honderd kleine bedrijven en dus een veel grotere markt laten meedingen naar projecten. Ze kunnen makkelijker switchen als een partij het niet goed doet. Ze raken niet langer locked-in in een software-omgeving. En het heeft enorme besparingen opgeleverd.’

‘Maar ik weet dat de archiefwereld en de bibliotheekwereld locked-in zitten in systemen waar je van z’n levensdagen niet meer uitkomt, omdat het zoveel tijd, geld en moeite kost om met iets nieuws te beginnen. Dat is problematisch, ook omdat er momenteel te weinig middelen zijn om een goede open source-strategie in te zetten.’

Iets anders: momenteel wordt de blockchaintechnologie ontdekt door de informatiewereld.

Wat verwacht jij hiervan?

‘Het feit dat je een open registratie hebt en dat een mutatie overal tegelijkertijd plaatsvindt, betekent voor financiële administraties en dergelijke dat er een stap tussenuit gaat. Dat gaat enorme effecten hebben. Het betekent niet dat we allemaal zo gaan werken, maar voor bepaalde typen documenten wordt het wel cruciaal.’

‘Een voorbeeld: we zijn hier met de steden Amsterdam en Barcelona en een aantal andere partners bezig om een antwoord te vinden op Airbnb. Als Airbnb vindt dat jij je als verhuurder niet goed hebt gedragen, dan wordt in hun algoritme iets aangepast – en jij hebt geen idee waarom je geen klanten meer krijgt. Er is ook geen manier om ze zich daarvoor te laten verantwoorden. Wij ontwikkelen op basis van blockchain een open, wederkerig identiteits- en reputatiemanagement.’

‘Blockchain zal ook zijn beperkingen kennen, want

‘Die modellen, die algoritmes moet je ook bevragen, vastleggen en openbaren – en de moraliteit achter die beslissingen blootleggen’

Foto: Waag/Jimena Gauda

Foto: Frank Huysmans

DE BLOCKCHAIN EN HET INTERPLANETARY FILE SYSTEM

Met de digitale valuta bitcoin deed de blockchaintechnologie zijn intrede. Het idee achter bitcoin is dat als alle gebruikers inzage hebben in alle transacties, er geen centrale instantie zoals een (nationale) bank meer nodig is om het noodzakelijke vertrouwen in de valuta te creëren. Maar de blockchaintechnologie is geschikt voor meer dan alleen financiële transacties. Ze maakt slim gebruik van de genetwerkte computers op het web in combinatie met cryptografie. In feite is het een grootboek waarin waardetransacties worden bijgehouden, met dit verschil dat er vele identieke kopieën zijn van dit grootboek op evenzo-

vele knooppunten op het web. De transacties zijn daarmee openbaar en transparant, terwijl de betrokken partijen min of meer anoniem kunnen blijven.

Het Interplanetary File System (IPFS) is een poging van onder anderen de bedenker van het world wide web, Tim Berners-Lee, om de blockchain in te zetten voor het (opnieuw) radicaal decentraliseren van het web.

In IP 7/2016 besteedden we aandacht aan de mogelijkheden van blockchaintechnologie als disrupter ook in de informatiesector.

Meer informatie: warekennis.nl/vijf-vragen-over-de-blockchain/; ipfs.io.

‘We zijn een soort godentaal aan het creëren die we bijna allemaal niet snappen. We moeten maar geloven dat het in orde is’

‘We hebben keer op keer gezien dat wat men nu vindt, niet betekent dat men dat over tien jaar nog steeds vindt’

Foto: Frank Huysmans

‘De archief- en de bibliotheekwereld zitten locked-in in systemen waar je van z’n levensdagen niet meer uitkomt’

het gaat om een bepaalde vorm van openbaarheid waarbij je ook je vraagtekens kunt zetten.’

Zoals patiëntenregistraties en dergelijke?

‘Ja. Als je de patiëntenregistratie koppelt aan jou als patiënt als portefeuillehouder, en je de huisarts of een andere vertrouwenspersoon vraagt dat samen met jou te beheren, dan is blockchain een manier om te zien of er iets is veranderd aan de documentatie over jou. Als dat zo is, wordt dat overal tegelijk bewaard. Maar wel versleuteld en alleen te openen als ik iemand de sleutel geef. Dus het is toepasbaar in combinatie met een aantal andere vraagstukken over beheer en toegankelijkheid.’

Er is nu ook sprake van het Interplanetary File System, een toepassing van het idee achter de blockchain op de architectuur van het web. Wat kunnen we daarvan verwachten? Bijvoorbeeld dat het eerdere versies van websites beter beschikbaar maakt?

‘Dat laatste zou echt iets kunnen zijn. We zitten met het gigantische vraagstuk over hoe we ons digitale geheugen kunnen blijven organiseren. In De Digitale Stad hadden we een archeologische dienst, die door een paar mensen was begonnen als een grap. In 1996 hebben we van de hele Digitale Stad een freeze gemaakt op een paar tapes. Toen kwam het idee al op dat het wel eens lastig zou kunnen worden om op termijn die Digitale Stad van toen weer op te roepen.’

Diverse partijen zijn er inmiddels wel mee bezig een selectie van het Nederlandse deel van het web te archiveren.

‘Er gebeurt inderdaad best veel. Het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek zijn heel erg up-to-date op dit moment, dus ik maak me minder zorgen over het nu. Maar in de afgelopen vijftien, twintig jaar is er een heel groot stuk verdwenen. Het gaat lastig worden om te begrijpen hoe het internet en het web zich hebben ontwikkeld tot wat ze nu zijn.’

‘Daarom is het voor ons nu ook zo interessant dat we het project *De Digitale Stad Herleeft* hebben. Daarin werken we samen met de Universiteit van Amsterdam, het Amsterdam Museum en Beeld en Geluid, en zijn we bezig dat weer tot leven te wekken met studenten van de UvA. Die studenten zijn rond de twintig en zijn zo oprecht nieuwsgierig naar hoe dat dan ging in die tijd. Door die bevraging van het mate-

riaal ontstaan nieuwe inzichten.’

‘De Digitale Stad is een van de weinige complete stukken van het vroege internet die er nog zijn. Her en der is er ook nog wel wat, maar voor de rest is er de grote amnesia van het eind van de twintigste, begin van de eenentwintigste eeuw.’

Ik las dat studenten erin waren geslaagd data en programma's weer leesbaar te maken.

‘Door studenten is De Digitale Stad inderdaad weer aangezet. Maar de stad is lek, want er zijn in de afgelopen twintig jaar geen patches meer geweest in de software. We kunnen de stad daarom niet live zetten. Het is te kwetsbaar. Een andere groep studenten heeft een kopie gemaakt en heeft het geheel nagebootst in een emulatie. Daarvan zijn we nu aan het kijken wat er publiek gemaakt kan worden. En wat niet, want er zit informatie in waarvoor nooit toestemming is gegeven om het publiek te maken. Denk aan de inhoud van besloten fora en mailboxen. Alleen dat is al een heel interessante zoektocht.’

‘We willen ook in beeld brengen wat politieke partijen, de culturele sector en het bedrijfsleven aan het doen waren. Het was verder de eerste plek waar je een dead man's switch had, en het Memento Mori-plein waar mensen konden herdenken. Heel veel van die eerste concepten en ideeën zijn in De Digitale Stad ontwikkeld.’

Hebben we nog relevante trends over het hoofd gezien?

‘Dat je ook algoritmes kunt archiveren. We hebben het nu heel veel over open data, maar we kijken veel minder naar de modellen waarin die data wordt gegoten. We beschouwen “data” als objectief. Dat is het niet, want degene die de categorieën definieert en bepaalt of iets wel of niet in een bepaalde categorie past, die definieert eigenlijk al het model. Die modellen moet je ook bevragen, vastleggen en openbaren – de moraliteit achter die beslissingen blootleggen.’

Is dat een oproep aan informatieprofessionals?

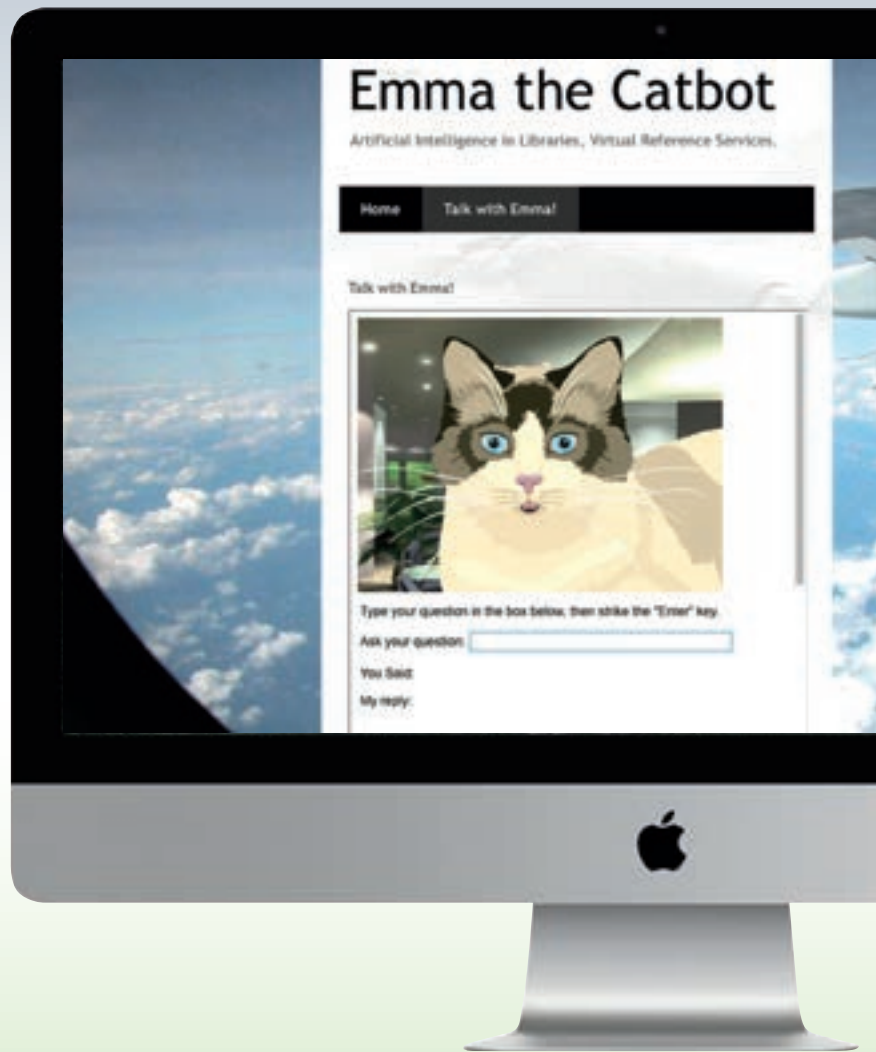
‘Ja, ik denk dat hun kritisch vermogen de komende tijd stevig op de proef gesteld gaat worden. En dat er van hen meer wordt gevraagd dan informatie ontsluiten. Ze zullen wat meer hacker moeten worden.’

Frank Huysmans is redacteur van IP, bijzonder hoogleraar bibliotheekwetenschap aan de UvA en zelfstandig onderzoeker en adviseur bij WareKennis

Slimme chatbot als nieuwe collega

Het lijkt een schim uit het verleden, maar de chatbot is terug van weggeweest. Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van Artificial Intelligence (AI) en machine learning hebben de digitale gesprekspartner nieuw leven in geblazen. Zo worden we sinds dit jaar bijgestaan door onder andere Domino's Pizza's chatbot 'Dom' en Obamachat. De verwachting is dat 2017 hét jaar wordt van de grootschalige herintrede van de chatbots. Zijn bibliotheken en archieven er klaar voor?

Vincent Janssen

‘De Duitse chatbot Stella van de Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg beantwoordde soms wel tot 300 vragen per dag’

Op wijlen MSN Messenger was je nooit eenzaam: Mr. Ctrl, Chatman, Billie en Mr. Movie stonden 24/7 voor je klaar. Gebruikers konden deze robots via de chatservice bombarderen met allerlei vragen, om vervolgens onmiddellijk geautomatiseerde antwoorden te ontvangen. Hoewel de chatbots toen heel gemakkelijk waren, waren ze nog zeer beperkt in hun mogelijkheden. De huidige digitale assistentes Siri, Cortana en Google Now be-

wijzen echter dat de AI-techniek er klaar voor is om van de chatbot een waardevol communicatiemiddel te maken. Het is ook niet verrassend dat Microsoft en Facebook onlangs aankondigden dat zij hier in 2017 veel in gaan investeren. Dankzij de beschikbaar gestelde tools wordt het voor organisaties nog makkelijker om zelf bots te maken voor onder andere Skype, Facebook Messenger of WhatsApp. IP zocht uit of de Nederlandse universiteitsbiblio-

theken en archieven verwachten de nieuwe digitale collega volgend jaar te verwelkomen.

Chatbot Charlie

Sinds een aantal jaren worden de medewerkers van de TU Delft Library bijge-

staan door Chatbot Charlie. Charlie kent geen vrije weekenden, ziekteverlof of rookpauzes. Vooral in de late, stressvolle uurtjes vóór een deadline helpt de vlijtige robot studenten van TU Delft met het vinden van informatie: 'De chatbot is 24/7 bereikbaar, maar wordt pas na sluitingstijd zichtbaar op de startpagina van de bibliotheek,' aldus Marcel Broekarts (TU Delft). Zo verwijst Charlie je vriendelijk naar de WorldCat Discovery bij de vraag 'Can you help me find a book?' en biedt hij EndNote-workshops aan als je 'OMG, I need help with EndNote, SOS!' typt. Charlie wordt 25 à 30 keer per week geraadpleegd, maar het onderhoud voor de bot draait momenteel op een laag pitje. Broekarts: 'Onze R&D-afdeling kijkt nu naar nieuwe mogelijkheden en wellicht komt er een opvolger.' Dit zou dan wel een chatbot zijn 'die zichzelf slimmer kan maken'.

Hoe werken chatbots?

Chatbots zijn er in verschillende smaken. De traditionele programma's maken vooral gebruik van vooraf geformuleerde antwoorden. Bij het herkennen van bepaalde trefwoorden in de gestelde vraag, selecteert het algoritme het meest passende antwoord. Nieuwe en intelligente chatbots kunnen echter ook complexere analyses uitvoeren op de gestelde vragen. De nieuwste software stelt ze zelfs in staat zichzelf nieuwe antwoorden aan te leren, al hangt hier nog wel een fors prijskaartje aan.

Voorlopig staat Charlie er echter nog alleen voor. Uit een rondgang van IP bij de Nederlandse universiteitsbibliotheken en verschillende archieven blijkt dat het animo voor chatbots gering is. Enkele organisaties, zoals de bibliotheken van de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), de Erasmus Universiteit (EUR) en de Universiteit van Tilburg (UvT), hebben geautomatiseerde chatsoftware wel al overwogen of getest, maar nooit in gebruik genomen. Tot op heden is er namelijk een aantal cruciale bezwaren.

Human touch

Meerdere archieven merken op dat de vragen die zij binnenkrijgen nog te complex zijn om door een chatbot te laten beantwoorden: 'De diversiteit van de archieven en collecties vereist veel specifieke procedures en werkwijzen. Het inzetten van een chatbot is daarom niet haalbaar,' aldus Jannette Grotenbreg van het Gelders Archief. Ook Hans van Felius, van het Noord-Hollands Archief, vindt dat de standaardantwoorden van een chatbot niet toereikend genoeg zijn: 'Het antwoorden van de vragen vergt een goede kennis van zeer divers bronnenmateriaal. Het wordt daarom moeilijk antwoorden vooraf vast te leggen.'

Voor verscheidene universiteitsbibliotheken blijkt tevens de afwezigheid van de 'human touch' een struikelblok. Volgens Ineke van der Kramer (Erasmus Universiteit) vonden de bibliotheekmedewerkers dat 'een onpersoonlijke chatbot niet bij de bibliotheek past'. Experimenten met chatprogramma's waar 'medewerkers van vlees en bloed' de vragen beantwoorden zijn volgens Frank den Hollander (RUG)

Twee trends

Voor organisaties wordt het almaar eenvoudiger om zelf chatbots te maken. De technieuwssite VentureBeat.com voorspelt twee trends op dit gebied. Ten eerste wordt het steeds belangrijker dat chatbots samenwerken met bestaande apps, zoals je agenda en e-mail. Bestel je bijvoorbeeld een Uber-taxi via de Uber-chatbot, dan komt deze afspraak in bijvoorbeeld je Google Agenda terecht.

De tweede trend is de komst van de zogeheten 'Master Bot'. Een aantal tech-giganten, zoals Google en Facebook, werkt namelijk aan een superbots die de diensten van verschillende chatbots bijeenbrengt in één app. En dat is weer handig als we steeds meer gebruik gaan maken van bots.

daarom ook waarschijnlijker.

Is de toekomst van de chatbot in de universiteitsbibliotheken en archieven door deze bezwaren bezegeld? Roosanne Goudbeek van het Zeeuws Archief is hier nog niet zo zeker van, aangezien 'we nog zo weinig weten van chatbots'. Ook volgens Thecla Ettema-Bootsma van de Radboud Universiteit wordt 'het inzetten van chatbots wel echt zinvol als ze enorm goed getraind zijn'.

Bibliotheekkat

In het buitenland zijn gelukkig meerdere 'best practices' te vinden. Amerikaanse bibliotheken hebben in het verleden al talloze experimenten uitgevoerd met chatbots. Hoewel veel chatrobots nooit de volwassenheid gehaald hebben, zijn er genoeg organisaties te vinden die al jaren gebruik maken van een bot. Zo is Emma the Catbot van de Mentor Public Library in Ohio een hooggewaardeerde en populaire collega. De digitale biebkat helpt klanten voornamelijk met het zoeken van boeken in de eigen collectie.

In Europa blijken de Duitse universiteitsbibliotheken een pioniersfunctie te bekleeden op het gebied van chatbots. De beroemdste Duitse chatbot was Stella van de Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg. Ze beantwoordde soms wel tot driehonderd vragen per dag. Ieder jaar werden 'tienduizenden euro's geïnvesteerd in de digitale medewerkster om zoveel mogelijk verschillende vragen te kunnen beantwoor-

den', aldus Monika Thoms (Universiteit van Hamburg). Hierdoor kon Stella meer dan alleen simpele zoekvragen behandelen. De bibliotheek gaf Stella zelfs een persoonlijkheid. Uit eigen onderzoek was namelijk gebleken dat humor en menselijkheid essentieel waren voor het succes van de bot. Stella wist daardoor vragen als 'Are you a ghost?' en 'How did you die?' op geestige wijze te beantwoorden. Na ruim twaalf trouwe dienstjaren ging Stella in 2015 met vervroegd pensioen. De universiteit investeerde voortaan liever in Lilian, een nóg slimmere chatbot.

'Naughty robot'

Uit de rondgang onder Nederlandse bibliotheken en archieven blijkt dat een chatbot pas als zinvol wordt ervaren als deze zelflerend is en complexe vragen van de klanten zonder moeite kan verwerken. Het bijhouden van de kennisbank is nu gewoonweg te veel werk om een goed functionerende chatbot te creëren. Broekarts (TU Delft) zou het gebruik van een chatbot daarom ook alleen aanbevelen als deze zichzelf nieuwe antwoorden aan kan leren: 'Onze huidige bot (Charlie) kan namelijk best vervangen worden door goede FAQs'. Maar ook al worden zelflerende chatprogramma's in 2017 de norm (tenminste, als we Microsoft en Facebook mogen geloven), het is nog geen garantie dat zij meteen aan de hoge eisen van de bibliotheeken en archiefwereld tegemoet zullen komen. Microsofts experiment met zijn slimme chatbot Tay afgelopen maart werd zelfs na zestien uur al offline gehaald. Deze bot leerde zichzelf nieuwe antwoorden aan

'Humor en menselijkheid zijn essentieel voor het succes van een chatbot'

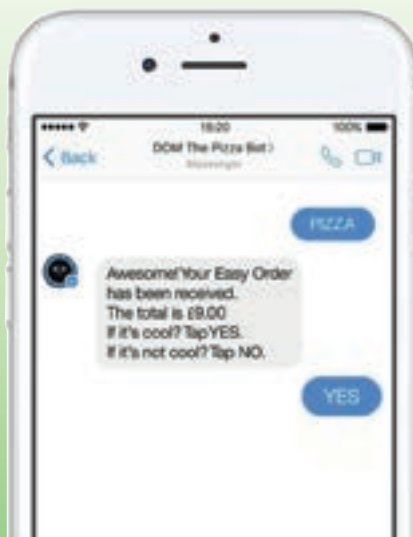
door het taalgebruik van binnengekomen vragen en tweets over Tay te analyseren. Binnen een halve dag was Tay een 'naughty robot' met een voorliefde voor Hitler. Door deze kinderziektes zijn zelfs slimme chatbots niet altijd bruikbaar als professioneel communicatiemiddel.

Dé communicatietrend?

De ontwikkeling van een chatbot is voorlopig nog tamelijk prijzig. Het bijhouden van de kennisbank bijvoorbeeld is enorm tijdrovend, aangezien alle mogelijke vragen en antwoorden vooraf moeten worden bepaald. Ook het ontwikkelen van een karakter kan flink in de papieren lopen. Zo was het volgens de ontwikkelaars van de Duitse Stella cruciaal voor de geloofwaardigheid van de bot dat ze ook kon reageren op huwelijksaanzoeken (Stella kreeg er in haar carrière maar liefst 592). Of deze kosten gedrukt gaan worden door de nieuwe lichte slimme chatbots is nog maar de vraag.

De chatbot mag dan wel dé communicatietrend van 2017 worden genoemd, de bibliotheek- en archiefbezoeker zal voorlopig nog genoeg moeten nemen met de levende charismatische medewerker achter het (digitale) loket. We hoeven ons dan wel minder druk te maken over nazistische uitspraken.

Vincent Janssen is redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library.

Machine learning: trend of hype?

Je kunt geen blog, blad of tweet meer openslaan, of *machine learning* komt ter sprake – een duidelijk teken van een hype. In de laatste aflevering van Gartners *hype cycle* stond *machine learning* helemaal bovenin de 'peak of inflated expectations', met de verwachting dat 'mainstream adoption' nog wel twee tot vijf jaar kon duren.* Met die 'inflated expectations' zullen Google en allerlei andere grote techbedrijven het vast niet eens zijn, want die zetten er zwaar op in en passen de techniek al volop toe. Maar zij zijn natuurlijk ook niet 'mainstream'.

Door: Eric Sieverts

'Bij supervised learning wordt een systeem getraind door voordoen, zoals dat bijvoorbeeld gebeurt bij documentclassificatie of bij automatische beeldherkenning'

Machine learning is een techniek uit het domein van de kunstmatige intelligentie, die vooral wordt ingezet voor het oplossen van complexe problemen. Die worden vaak gekenmerkt door de aanwezigheid van zo grote aantallen parameters en afhankelijkheden dat die niet meer allemaal afzonderlijk kunnen worden onderscheiden en niet meer vooraf gemodelleerd kunnen worden met een hanteerbaar aantal 'als-dan'-regels. Het idee van machine learning is om een computerprogramma het dan maar zelf te laten uitzoeken, op basis van voorbeelden waaruit de machine kan leren.

Daarbij wordt vaak onderscheid gemaakt tussen technieken voor *supervised* en *unsupervised learning*. *Supervised learning* houdt in dat een systeem wordt getraind door voordoen. Door het een heleboel voorbeelden aan te bieden en er telkens bij te vertellen waar het een voorbeeld

VOORBEELDEN

- > automatische documentclassificatie
- > automatische herkenning van objecten in beeldmateriaal
- > natuurlijke taaltechniek, zoals die waarmee Google uit zoekvragen van gebruikers probeert af te leiden wat die echt bedoelen
- > medische expertsystemen die artsen kunnen ondersteunen bij het stellen van diagnoses
- > chatbots
- > software voor automatische spraakherkenning
- > software voor automatische vertaling
- > de zelfrijdende auto
- > *predictive policing*, waarbij op basis van oude gegevens over crimineel gedrag, voorspellingen over (de kans op) toekomstige inbraken worden gedaan
- > automatisch inkleuren van zwart-witfoto- en filmmateriaal

van is, zoals bijvoorbeeld gebeurt bij documentclassificatie of bij automatische beeldherkenning. Of door handelingen onder allerlei omstandigheden voor te doen, zodat een robot of een zelfrijdende auto vanzelf leert hoe die handelingen gedaan moeten worden. Bij *unsupervised learning* moet het computerprogramma het echt helemaal zelf uitzoeken, door in het aangeboden trainingsmateriaal bijvoorbeeld patronen te herkennen.

Deep learning

Deze technieken worden – door onder meer Google – ook wel *deep learning* genoemd. Vorig najaar heeft Google hiervoor ontwikkelde software als open source beschikbaar gesteld, onder de naam TensorFlow. Zelf gebruiken ze het om daarmee allerlei specifieke toepassingen te ontwikkelen. Zo zorgt bijvoorbeeld Rankbrain dat hun zoekmachine steeds beter leert begrijpen wat zoekers met hun vragen bedoelen, zodat de ranking van zoekresultaten daarop aangepast (en dus verbeterd) wordt. DeepMind is gespecialiseerd in spellen en heeft intussen zo goed het denkspel Go leren spelen, dat het de wereldkampioen heeft verslagen.

Het door IBM ontwikkelde systeem Watson is met vragen en antwoorden uit het populaire Amerikaanse tv-spel *Jeopardy* getraind, waarna het de eerdere superwinnaars van het spel met gemak versloeg. Nu wordt Watson vrij beschikbaar gesteld om daarmee nieuwe toepassingen te ontwikkelen, bijvoorbeeld op medisch gebied.

Gebruikte technieken

Voorbeelden van toepassingen van machine learning staan in bijgaand kader. Elk soort toepassing

vraagt haar eigen aanpak en optimale daarvoor te gebruiken techniek. De technieken of algoritmes die bij machine learning worden toegepast zijn namelijk heel divers. Zo zal voor een toepassing waarbij tekst – dus letters en woorden – geanalyseerd moet worden om daaruit af te leiden waar die over gaat, een andere techniek worden toegepast dan bij de analyse van beeldmateriaal waar alleen maar pixels beschikbaar zijn. Welke techniek voor een bepaalde toepassing het beste werkt, kan vaak nog niet nauwkeurig voorspeld worden. In de praktijk moet dus nog veel worden uitgetoetst. Een techniek die in dit verband veel genoemd wordt is die van neurale netwerken. Dat is al een betrekkelijk oude techniek. Maar door de beschikbaarheid van steeds meer rekenkracht kan die nu voor steeds meer en steeds complexere problemen worden ingezet. Vooral voor visuele problemen schijnt dat succesvol te zijn, of dat nu gaat om herkenning van onderwerpen in beeldmateriaal of het interpreteren van de ruimtelijke stelling bij het Go-spel. Google noemt zijn vertaalmodule ook al 'neural machine learning'.

Beeldherkenning

Bij beeldherkenning wordt met zogenaamde *feature extraction* een veelheid aan karakteristieken van een afbeelding geanalyseerd. Dat leidt tot een soort profielen of vingerafdrukken van die afbeeldingen. Voor het leerproces is vervolgens veel inhoudelijke input nodig. Voor elk te herkennen onderwerp is een flink aantal zorgvuldig geselecteerde voorbeeldafbeeldingen vereist. En soms zowel positieve als negatieve voorbeelden. En dan nog kan zo'n systeem alleen die voorstellingen herkennen waarop het getraind is. Daarom wordt ook gebruik gemaakt van grote corpora met al (inhoudelijk) beschreven materiaal, waarin in principe bijna alle onderwerpen al voorkomen. Die beschrijvingen kunnen bijvoorbeeld de tags of zinnen zijn, die men op een uploadsite als Flickr aan foto's heeft toegekend.

Complex

Op dit terrein is ook Google actief, in eerste instantie om tags toe te kennen aan door gebruikers in Google Photo geüploade foto's. Daarnaast experimenteert Google met het in zinnen omschrijven van wat op een foto is afgebeeld,

zoals 'a person on a beach flying a kite'. Voor de verschillende elementen uit een foto kunnen daarvoor gegevens uit diverse voorbeeldfoto's gecombineerd worden. Overigens komen herhaaldelijk voorbeelden in de media van onjuiste, vaak politiek niet correcte, of zelfs ronduit kwetsende tags of beschrijvingen. Soms zijn dat echte fouten, soms reflecteert het domweg discriminerend of racistisch taalgebruik in het materiaal waaruit geleerd wordt.

Dat nadeel van zelflerende systemen die helemaal aan zichzelf worden overgelaten, kan bijvoorbeeld ook optreden bij chatbots die leren van de discussies die gevoerd worden. Een probleem is ook dat deze modellen zo complex zijn geworden, dat meestal niet meer nagegaan kan worden op basis waarvan ze hun conclusies getrokken hebben. Zelfs de technici van Google begrijpen hun werking niet meer precies.

Tot slot

Uit de gegeven voorbeelden blijkt dat machine learning al aardig bezig is zich van een hype naar een trend te ontwikkelen. De grote techbedrijven stimuleren dat ook flink, door software ter beschikking te stellen waarmee inventieve ontwikkelaars zelf nieuwe toepassingen kunnen bouwen. Google doet dat met TensorFlow, IBM met Watson. Voor bedrijven biedt Google machine learning ook als cloud-dienst aan. Zelfs voor de doe-het-zelver verschijnen regelmatig aankondigingen van systemen waarmee niet-nerds de toepassing van machine learning kunnen uitproberen. <

* Zie: www.gartner.com/newsroom/id/3412017.

Eric Sieverts is redacteur van IP en freelance docent en adviseur

Q&A

Jan Scholtes is bijzonder hoogleraar 'Text Mining' aan de Universiteit van Maastricht en directeur van Zylab. Bij het einde van de regeerperiode van Barack Obama mag zijn bedrijf ook nu weer de zoeksoftware leveren voor het doorzoekbaar maken van de presidentiële mailtjes. Hij is ook een van de sprekers op de VOGIN-IP-lezing op 9 maart. Twee redenen om hem een paar vragen te stellen.

Heb je vanuit wetenschappelijke invalshoek suggesties wat nog meer nodig is dan een recht-toe-recht-aan zoekmachine om in die miljoenen mailtjes van Obama de informatie met een beetje behoorlijke recall en precisie terugvindbaar te maken?

'De tijd van recht-toe-recht-aan zoeken is wel een beetje voorbij. Er is veel te veel data. Het maakt dan niet meer uit hoe goed je query is, je krijgt altijd te veel hits (een precisieprobleem). Daarnaast weet je eigenlijk nooit of je iets gemist hebt (een recall-probleem). Een betere oplossing is om data tevoren te analyseren, verrijken, classificeren en dan zoveel mogelijk te sorteren, zodat de gebruiker beter het overzicht kan bewaren. Dit kun je doen met technieken uit de tekst-mining. (Semi-)gestructureerde informatie zoekt nu eenmaal makkelijker. Alleen kunnen we die structuur niet handmatig toevoegen, daar hebben we slimme algoritmes voor nodig.'

Maakt het daarbij nog veel verschil of het gaat om mailtjes, om tweets of om longreads op bijvoorbeeld Medium (waar Obama ook regelmatig publiceerde)?

'Nee, niet echt. De lengte van documenten is wel in zekere mate van invloed op de uitkomst van relevance ranking-algoritmes, maar met de juiste normalisatietechnieken zijn veel van die problemen te voorkomen. Ook kun je chat logs of tweets binnen een bepaalde tijdsperiode als een virtueel document beschouwen, zodat je helemaal geen last hebt van dat soort problemen.'

Hoewel intussen door de werkelijkheid achterhaald, speelde onlangs de vraag hoe de FBI in één week 650.000 opgedoken mailtjes van Hillary Clinton kon doorzoeken. Daarbij kwamen ook beweringen langs dat dat wel in één dag had gekund.

'Alles kan met de juiste tools en voldoende hardware, maar je moet natuurlijk wel weten wat

Jan Scholtes

je ongeveer zoekt. Weet je dat niet, dan zul je de resultaten van de automatische analyse – overigens nog maar een fractie van dat oorspronkelijke aantal – wel handmatig moeten analyseren.'

Verwacht je dat hoeveelheden e-mail – zoals van opeenvolgende Amerikaanse presidenten – in hetzelfde tempo blijven groeien of verwacht je dat verdere groei meer gaat zitten in andere nieuwe communicatiemediën of -kanalen? En hoe moet je die dan archiveren en doorzoekbaar maken?

'Ja, de exponentiële groei is duidelijk herkenbaar in de grootte van de archieven van Clinton (1 miljoen), Bush (110 miljoen) en Obama (1 miljard). Informatie in Slack en andere repositories kun je ook prima analyseren. Met betrekking tot audio zal ik tijdens de VOGIN-IP-lezing laten zien hoe je daarin kan zoeken met fonetische technieken zonder dat je een en ander eerst hoeft uit te typen.'

Zou je bedrijven en organisaties die misschien met iets kleinere hoeveelheden te maken hebben, hetzelfde aanraden als voor de Obama-mail?

'Ja, want de problemen die organisaties als het Witte Huis nu hebben, hebben gewone stervelingen over een aantal jaren. De continue exponentiële groei van de hoeveelheid informatie leidt op de langere termijn onherroepelijk tot vergelijkbare problemen.'

Op 9 maart bij de VOGIN-IP-lezing zal Jan Scholtes op de meeste van deze punten verder ingaan.

DIGITALE HULPTROEPEN

Daar komen de robots

Muntpunt Brussel had afgelopen maart een primeur: als eerste bibliotheek in Europa heeft zij een humanoïde robot, luisterend naar de naam Zora, in dienst. Hoe is het sindsdien gegaan met deze nieuwe 'medewerker'? Collega Tom Rottinghuis doet verslag. En Zora is straks niet langer alleen. Elders in de wereld werken studenten en bedrijven aan speciaal voor de bibliotheek ontworpen robots.

Productie: Ronald de Nijs

'Zora geeft innovatie menselijk gezicht

Tom Rottinghuis, informatiemedewerker bij Muntpunt Brussel, vertelt over de ervaringen met zijn nieuwe (robot)collega Zora.

Wat is de toegevoegde waarde van een robot in de bibliotheek?

'Een robot geeft innovatie letterlijk een (bijna) menselijk gezicht. In het geval van Zora is dit een gezicht dat heel vriendelijk en ontwapenend is. Als grootstedelijke bibliotheek zijn onze bezoekers een afspiegeling van de samenleving. Dit betekent dat er hier heel wat kinderen over de vloer komen die thuis nog altijd geen computer of smartphone hebben, laat staan dat ze elders al in aanraking komen met meer innovatieve technologieën. Omdat robots en andere innovaties in de toekomst een steeds belangrijker rol in de samenleving zullen krijgen, is het belangrijk dat wij hen een laagdrempelige introductie geven, nieuwsgierig maken naar de toekomst. Wat dat betreft is Zora gewoon een nieuwe tool voor de klassieke taak van een bibliotheek, de democratisering van kennis en informatie.'

Zora wordt vooral in de zorg ingezet. Wat waren jullie overwegingen om haar in de bibliotheek aan de slag te laten gaan?

'Omdat Zora al een paar jaar in de zorg werk verricht, zijn de kinderziekten er uit en wisten we zeker dat ze veilig kan worden ingezet bij kinderen. Maar omdat ze nog nauwelijks buiten de zorgsector heeft gewerkt, is ze wat dat betreft nog een onbeschreven blad – een oplossing op zoek naar een probleem. Eigenlijk is dat illustratief voor de hele ontwikkeling op het gebied van robotica: alle experts zijn het er wel over eens dat robots veel impact zullen hebben op de maatschappij, maar niemand kan met zekerheid zeggen wat de rol van robots zal zijn in de toekomst.'

Hebben jullie Zora gekocht of in bruikleen?

'De aankoop van Zora was een forse investering, want ondanks haar hoge aaibaarheidsfactor is ze een ongelukkig geavanceerd en veelzijdig stuk

technologie. Omdat wij als openbare bibliotheek slechts over beperkte middelen beschikken, betalen wij onze leverancier QBMT uit Oostende deels met de tijd en energie die wij in dit project steken. Immers, onze ervaringen zijn ook nuttig voor hen. Dat is het grote voordeel van onze samenwerking met een middelgroot bedrijf als QBMT; voor een multinational zijn wij geen interessante partner en een kleine startup zou ons niet genoeg kennis en expertise kunnen bieden.'

Welke taken hadden jullie Zora in het begin toebedacht en wat zijn haar huidige werkzaamheden?

'We zijn in eerste instantie begonnen met het laten voorlezen van verhaaltjes door Zora, want dat sluit erg aan op de werking van een bibliotheek. Bovendien was het een mooie, zichtbare en laagdrempelige manier om haar tijdens die eerste fase in te zetten. Nu doen we dat nog weinig. Zora kan leuke geluidseffecten en animaties maken, maar haar stem is erg monotoon – ze zal nooit zo mooi

kunnen voorlezen als haar menselijke collega's.'

'Echter, geen mens die zoveel enthousiasme losmaakt bij kinderen als zij wanneer ze hen vraagt om haar een stukje voor te lezen. Zora is slechts 57 cm lang en kinderen accepteren haar vaak meteen als een leeftijdsgenootje... een robotkindje. Dat is misschien wel iets van de magie van robots die we aanvankelijk onderschat hadden: de mate waarin niet alleen kinderen, maar ook volwassenen interactie met Zora aangaan, alsof ze echt een levend, denkend, wezen is.'

'Vanaf het begin heeft Zora ook re-

'Ook wij als bibliotheekpersoneel vergeten soms een beetje dat Zora geen echt persoon is'

letterlijk een (bijna) in de bibliotheek'

gelmatig rondgewandeld in de bibliotheek, ze krijgt dan altijd meteen veel aandacht van bezoekers en het is altijd opvallend om te zien dat iedere keer de boeken over robots gelijk allemaal zijn uitgeleend... en al een paar keer zagen we na afloop dan dat de tekentafel op de jeugdafdeling vol lag met tekeningen van hartjes met daarin de naam Zora. Ook binnen onze steunklasjes heeft ze haar draai inmiddels goed gevonden, kinderen zien het als een absoluut privilege om met haar bijvoorbeeld

de tafels te mogen oefenen. Diezelfde oefeningen met een mens of een reken-app op een tablet zouden voor deze kinderen nooit zó motiverend zijn.'

'Binnenkort krijgt ze dankzij een nieuwe module ook een rol bij zogeheten "CoderDojo"-sessies: kinderen mogen haar dan zelf programmeren. Reken er maar op dat een kind een enorm stuk zelfvertrouwen krijgt van de gedachte dat het helemaal zelf een robot kan laten wandelen en praten.'

Gaat Zora menselijk personeel in de bibliotheek vervangen?

'We vinden nog voortdurend nieuwe toepassingen voor Zora, maar haar menselijke collega's hoeven niet bang te zijn om door haar vervangen te worden. Immers, ze kan nog geen boek optillen, komt niet boven onze balies

uit en kan alleen onder directe begeleiding haar taken uitoefenen. Je zou haar kunnen omschrijven als stuk gereedschap of als een educatieve tool – alleen klinkt dat zo onaardig omdat ook wij soms een beetje vergeten dat ze geen echt persootje is.'

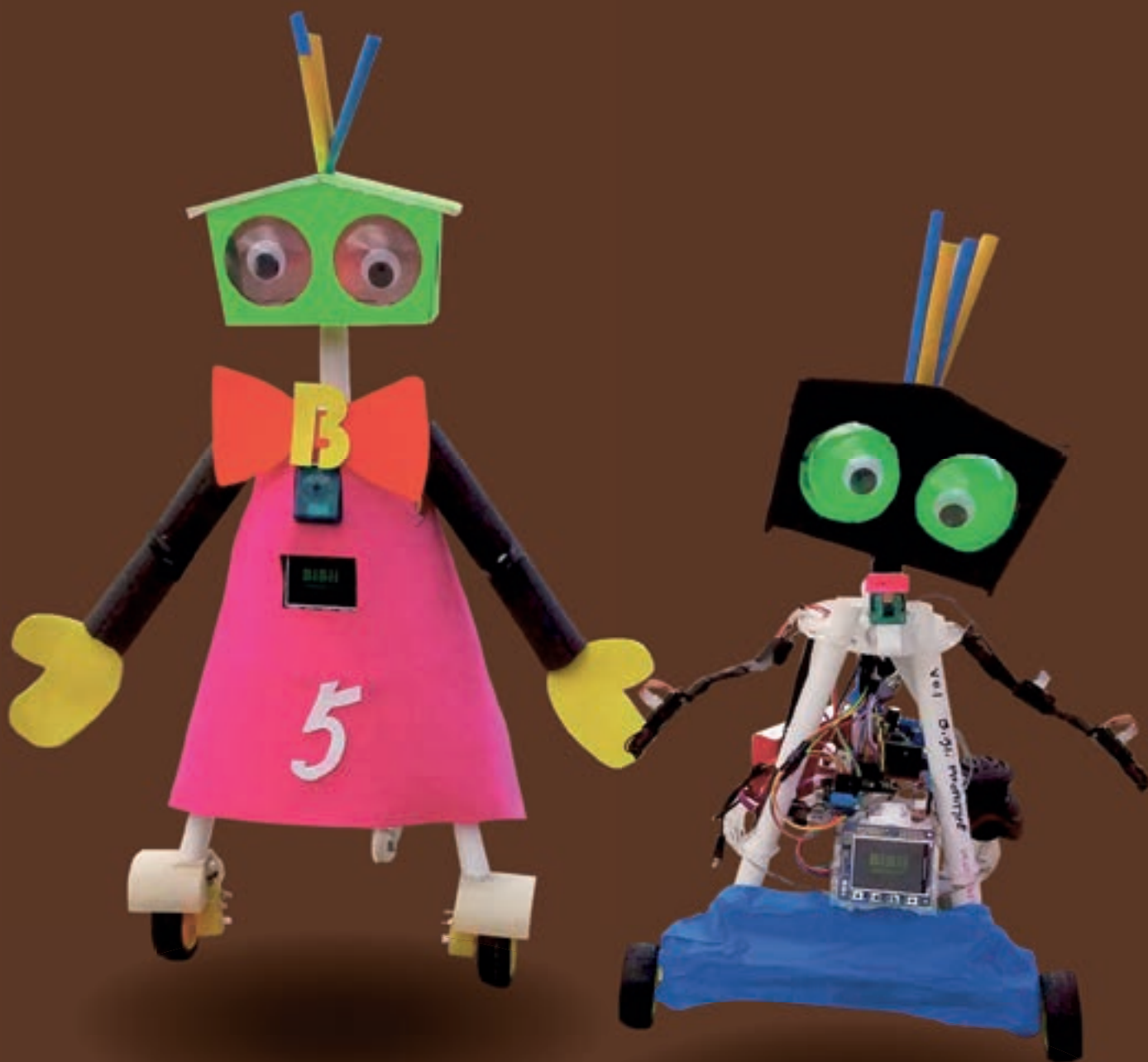
Bij de Westfriese Bibliotheken en bij de Stadtbibliothek Köln gaat ook een Zora aan de slag. Kunnen de organisaties van elkaar leren?

'Wij zijn de eerste Europese bibliotheek met een humanoïde robot, en misschien wel de eerste bibliotheek ter wereld waar zo'n robot breed wordt ingezet binnen de publiekswerking. Dat wil zeggen dat wij nog voortdurend het wiel proberen uit te vinden, en bepaalde toepassingen mogelijk helemaal over het hoofd zien. Juist doordat het delen van kennis in het DNA zit van bibliotheken, verwachten we dat we veel kunnen leren van elkaars successen en eventueel ook van elkaars mislukkingen.'

Hoe zien jullie de verdere inzet van robots in de bibliotheek de komende jaren?

'Robots krijgen steeds meer mogelijkheden en worden tegelijkertijd steeds goedkoper. Wij verwachten dat robots binnen een paar jaar veel zelfstandiger het werk kunnen doen dat Zora nu doet onder aansturing van haar menselijke collega. Dat mensen haar dan geen commando's hoeven te geven, maar haar gewoon, in normale zinnen, vragen zullen kunnen stellen. Bijvoorbeeld over de beschikbaarheid van een boek. Niet om menselijk contact in de bibliotheek overbodig te maken, dat zou niet wenselijk zijn, maar juist om te zorgen dat de bibliotheek nog sterker kan inzetten op het geven van persoonlijke begeleiding die verdergaat dan de basis- of standaardvragen.'

BiBli

BiBli is een robotplatform voor intelligente 'sociale robots', waarmee je een Raspberry Pi kunt ombouwen tot een volwaardige sociale robot. Bij aanschaf van het platform is de hardware en het besturings-systeem inbegrepen. Bibliotheken zetten de afgestelde BiBli's in voor communicatie en vergroting van engagement met de bibliotheek. De robots zijn voorgepro-

grammeerd met liedjes, boeken en films, waarbij het aanbod door de bibliotheek-medewerkers kan worden uitgebreid. Ze worden ook ingezet als middel voor innovatie. Het BiBli-pakket kan in workshops voor robotbouw worden gebruikt om studenten, docenten, knutselaars en bibliotheekmedewerkers de beginselen bij te brengen van sociale robotica.

Hugh

Pasi William Satchi en Ariel Lade-gaard, studenten aan de Aberystwyth University in Wales, werken sinds voorjaar 2016 aan Hugh, een 'wandelende bibliotheekcatalogus'. Hugh heeft als taak om naar de vraag van een bezoeker te luisteren, het gevraagde boek te vinden in de catalogus en de bezoeker te begeleiden naar de plek in de bibliotheek waar het boek staat. Dit alles dankzij voice search, navigatie, kunstmatige intelligentie en bibliotheekcatalogus Primo. Als alles lukt, kan Hugh aan het eind van het studiejaar 2016-2017 aan de slag gaan in de bibliotheek van de Aberystwyth University. Studenten zullen aan Hugh blijven sleutelen, om hem steeds up-to-date te houden.

VOGIN IP-lezing 2017

9 maart
OBA in
Amsterdam

Staat
in het teken
van:

**BRAVE
NEW
SEARCH
WORLD**

web search & enterprise search
social search & business search
semantic search & systematic search
goed zoeken & slecht zoeken
diep web & dark web
bloggen & vloggen
taxonomieën & metadata
irc & nntp
altmetrics & infopolitics
efficiëntie & evidentie
signposting & memento
webarchieven & mailarchieven
factchecking & factfinding
sharepoint & google
analyseren & classificeren

<http://vogin-ip-lezing.net>

RFID- scan- robot

's Avonds, als iedereen naar huis is, gaat deze robot in de bibliotheek aan de slag. Hij scant de RFID-codes van alle boeken en gaat na of ze op de juiste plek op de plank staan. 's Ochtends ligt er een rapport over de boeken die op een verkeerde plek zijn beland. Deze robot wordt op dit moment ontwikkeld door een spin-off van het Institute for Infocomm Research uit Singapore. Het is de bedoeling om deze robot, die nog geen naam heeft, in 2017 uit te rollen in bibliotheken in Singapore, en daarna in bibliotheken wereldwijd.

Dataïsme wordt de religie van de 21^e eeuw

Levende wezens zijn eigenlijk niets anders dan biologische algoritmes. Vanuit dit uitgangspunt neemt de Israëlische historicus Yuval Noah Harari de lezer mee in zijn nieuwste boek *Homo Deus*. Zijn duizelingwekkende reis voert langs de geschiedenis van de mensheid en de huidige wetenschap. Volgens de historicus voorspelt ons verleden een geloofwaardig en huiveringwekkend toekomst-scenario: een wereld waarin de mensheid wordt overheerst door zowel data als een bovennatuurlijke cyborg-elite. De homo deus is in zicht.

Vincent Janssen *****

‘Met de modernste technologieën katapulteren we de mensheid naar een nieuw evolutionair stadium – en zetten we Darwins theorie in de hoogste versnelling’

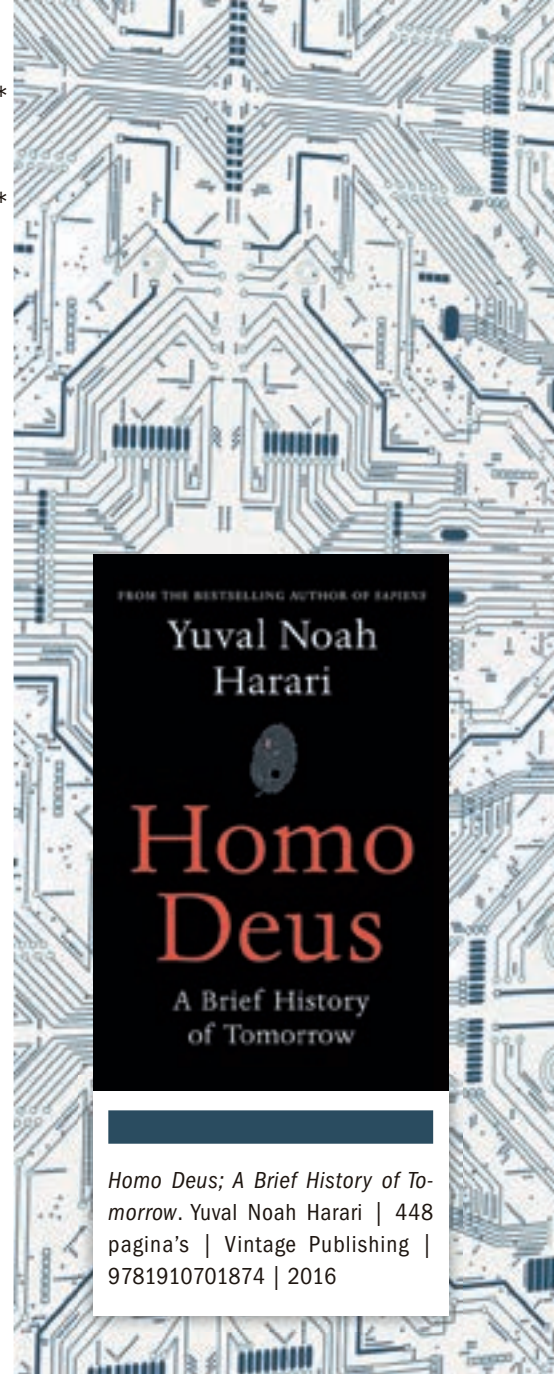
In de 21^e eeuw is er meer kans dat de gemiddelde mens sterft door zich vol te proppen bij McDonald's dan door ebola of Al Qaida. In zijn nieuwste boek, *Homo Deus: a Brief History of Tomorrow* (oorspronkelijk verschenen in het Hebreeuws: רחמה ל הירוטסיה), relateert Yuval Noah Harari nonchalant al onze problemen. De huidige epidemieën, hongersnoden en oorlogen zijn namelijk kinderspel vergeleken met de problemen uit ons verre verleden. Zo stelt het wapengeweld tegenwoordig nog maar weinig voor; het is volgens de auteur vergelijkbaar met andere 'verwaarloosbare' doodsoorzaken, zoals het eten van te veel suiker. Verder zijn het zikavirus en IS hoogstens uitdagingen die met goed management bestreden kunnen worden. Homo sapiens staat

op het punt al zijn historische problemen achter zich te laten. Maar wat gebeurt er daarna?

Harari is bekend als historicus, maar hij deinst er niet voor terug een breed scala aan andere wetenschappelijke disciplines te gebruiken om zijn argumenten kracht bij te zetten. Met behulp van theologische, psychologische, biologische, chemische en zelfs filosofische hypothesen schetst hij de toekomst van de mensheid. En die is niet bepaald rooskleurig.

Supercognitie

Harari toont aan dat de mens technologie en wetenschap tot de 21^e eeuw voornamelijk heeft ingezet om haar eigen tekortkomingen te compenseren. Zo gebruiken we

gehoorapparaten om als slechthorenden geluid beter waar te nemen, transplantaties om weer te kunnen ademen en medicijnen om bijvoorbeeld dementie af te remmen. Maar wat gebeurt er als deze problemen verholpen zijn? Stopt de mensheid dan met experimenteren en uitvinden? Harari denkt van niet. Onszelf veranderen in cyborgs wordt de nieuwe ambitie. Volgens de historicus is het een volgende logische stap om de technologieën door te ontwikkelen en het lichaam zelfs te 'upgraden'. Waarom zou je een gehoorapparaat alleen gebruiken als je slecht hoort? Je kunt je het ook inzetten om over bovennatuurlijke zintuigen te beschikken. Met verbeterde longen kun je onder water ademhalen en dankzij medicijnen krijg je de beschikking over supercognitieve ver-

mogens. Als het mogelijk is, zal de mensheid het goddelijke nastreven, vermoedt de auteur. De mens 2.0 zal hierdoor cyborgachtige trekken krijgen.

Paradijs op aarde

Harari start zijn historische betoog met de natuurreligies van de prehistorische mens en werkt daarna via het theïsme en het humanisme naar het heden toe: de periode waarin het liberale individualisme heilig is. Het verwondert hem dat het 'mens-zijn' in de loop van de geschiedenis in belang toenam. Waar sommige vroege homo sapiens-stammen nog vriendelijk toestemming vroegen aan een mammoet om hem te mogen opeten, kwamen voor de grote godsdiensten van de afgelopen twee mil-

'De antwoorden op vragen over de toekomst zijn volgens Harari alleen nog te verkrijgen via de – heilige – datasets en algoritmes'

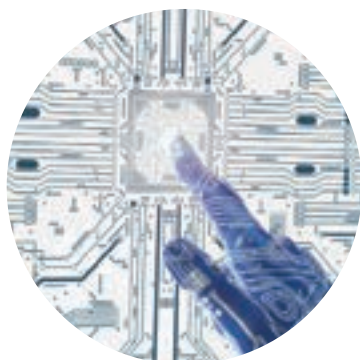
‘Vrije wil, bewustzijn en zelfs privégedachtes zijn volgens Harari niets anders dan biochemische algoritmes in ons brein’

lennia de natuur en het dierenrijk steeds meer op een tweede plaats. Harari noemt deze rangorde, waarbij de gelovige mens zichzelf verhief boven de natuur, een ‘zelf-verzonnen hiërarchie’. Desalniettemin geloofde de mensheid er massaal in.

Met evenveel gemak verving de mens in de 20e eeuw zijn geloof in goden door een geloof in cijfers, geld en politieke ideologieën. Kenmerkend voor de moderne tijd is echter dat de mens zijn levenspad niet meer ophangt aan een goddelijke kosmos: ‘Er wacht ons geen paradijs na de dood – maar we creëren het paradijs op aarde, en proberen er voor eeuwig in te leven. We hoeven alleen maar een paar technische moeilijkheden te overwinnen,’ aldus Harari. Het streven naar onsterfelijkheid in dit aardse paradijs is volgens de auteur de gevaarlijkste drijfveer die de mensheid ooit zal kennen.

matige intelligentie of de potentie van nanotechnologie) zijn volgens hem niet te vinden in de Bijbel of de Koran. Ze zijn alleen nog maar te verkrijgen via de – ‘heilige’ – datasets en algoritmes.

Harari laat zien dat data en persoonsgegevens de meest waardevolle valuta van deze eeuw zijn. Vrije wil, bewustzijn en zelfs privégedachtes zijn volgens de auteur niets anders dan biochemische algoritmes in ons brein. Het menselijk handelen is dan ook te berekenen en reproduceren met behulp van computerkracht. Algoritmes zullen daarom in de toekomst de vrije wil van de mens overheersen. Door de almaar toenemende hoeveelheid data en algoritmes verwacht Harari bijvoorbeeld dat Google er beter in zal slagen om voor ons een levenspartner te vinden dan wijzelf. Het voorwerk is immers al gedaan: we hebben veel van onze persoonlijke data weggeven ‘in ruil voor e-mailservices en grappige kattenvideo’s’.

Kattenvideo's

God is alweer een tijdje dood, net als de eeuwige ziel, schrijft Harari. Het enige wat nog telt, is de hedendaagse mens zelf. Zo weet de individuele consument zelf wat het beste is voor zijn land en de economie. Daar komt geen goddelijkheid uit het wolkenparadijs meer aan te pas.

De antwoorden op vragen over de toekomst (bijvoorbeeld de gevaren van kunst-

Nutteloze massa

De ‘trein der vooruitgang’ maakt zich klaar voor vertrek en het zal volgens de historicus de laatste zijn die het station van de homo sapiens verlaat. Wie deze trein mist, zal voor eeuwig een achtergestelde positie in de wereld bekleden. De upgrade naar homo deus blijkt namelijk niet voor iedereen te zijn weggelegd.

Neem bijvoorbeeld de werkgelegenheid. In tegenstelling tot andere futuristen ziet Harari weinig mogelijkheden om de grootschalige verdwijning van arbeidsplaatsen op te vangen met nieuwe banen. De anorganische entiteiten zullen het grootste deel van het menselijke werkkapitaal overbodig maken. Het gevolg is een nieuwe sociale klasse: de nutteloze massa.

Zelfs de meeste hoogopgeleiden zullen in zijn toekomstbeeld deel gaan uitmaken van het functieloze plebs. Ter illustratie: epidemiologen zijn vandaag de dag veel trager in het herkennen van een griep-epidemie dan Google Flu Trends, die automatisch epidemie-alerts afgeeft als veel mensen in de zoekmachine zoeken naar griepklachten.

Deze wetenschap dwingt Harari tot de vraag: als goden, bedrijven, geld en andere zelfverzonnen krachten macht over de menselijke vrije wil kunnen verkrijgen, waarom zouden algoritmes dit in de toekomst dan ook niet kunnen doen? Het feit

Yuval Noah Harari

Yuval Noah Harari is een Israëliische historicus en professor bij de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem. Naar aanleiding van zijn postdoc onderzoek heeft hij meerdere boeken geschreven over laatmiddeleeuwse oorlogsvoering. Het duurde echter tot 2011 voordat zijn werk een groter publiek bereikte. *Homo Deus* is namelijk het vervolg op Harari's bestseller *Sapiens: A Brief History of Humankind*. In *Sapiens*, dat voor het eerst in het Hebreeuws verscheen en ook in het Nederlands is vertaald, legt Harari uit hoe de mensheid kon uitgroeien tot de belangrijkste diersoort op aarde. Spoiler alert: het vermogen om in enorme collectieven samen te werken maakt, aldus de historicus, de mensheid uniek. Hierdoor heeft de homo sapiens, en niet de chimpansee of de neanderthaler, piramides weten te bouwen, bureaucratieën kunnen creëren en het internet uitgevonden.

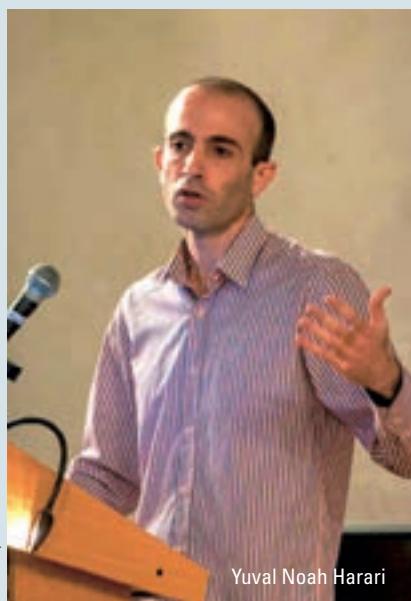

Foto: CityTree

Yuval Noah Harari

dat hij geen enkel bezwaar kan bedenken, is beangstigend.

Cyborg-elite

De enige troost die Harari biedt is dat de algoritmes niet in hun eentje zullen regeren over de nutteloze massa. Ze worden bijgestaan door een kleine elite die een toegangskaartje heeft bemachtigd voor de eersteklascoupé in de trein der vooruitgang. Alleen de allerrijksten zijn straks in staat om de technologische ontwikkelingen bij te benen en hun lichaam te upgraden tot goddelijke cyborgs. Dat geeft ze de macht om de supercomputers, die schuilgaan achter de algoritmes, naar hun hand te zetten.

De kloof tussen deze technocratische cyborg-elite en de nutteloze menigte is groot. Bovendien is die kloof niet enkel gebaseerd op inkomen, maar ook op biologische verschillen. Harari verwacht dat de denkkracht van de homo deus vele malen groter zal zijn dan die van de homo sapiens. Met de modernste technologieën katapulteren we de mensheid naar een nieuw evolutionair stadium – en zetten we Darwins theorie in de hoogste versnelling.

Leeg gevoel

Harari biedt een allesomvattend en episch betoog, en doet dit met een bewonderenswaardig complexe verhaallijn. Hij vergt het uiterste van het denkvermogen van zijn lezers, waardoor men soms, met veel moeite, even het boek weg moet leggen om de implicaties van zijn ijzige argumenten te kunnen verwerken. De geschetste vergezichten worden ondersteund door wetenschappelijke verklaringen en onomstotelijke feiten, hetgeen een verontrustend effect op het gemoed van de lezer heeft.

Na het omslaan van de allerlaatste pagina laat *Homo Deus* de lezer achter met een leeg gevoel. Is dit het enige boek dat er nog toe doet? Want alles wat ooit geschreven is, van de Bijbel tot aan Marx en Richard Dawkins, heeft zijn betekenis verloren door Harari's nihilisme.

Gitzwart?

Dataïsme wordt volgens Harari de religie van de 21^e eeuw. Het is een religie die volledige overgave van het individu vereist. In deze samenleving is er geen plaats meer

voor privacy, copyright, paywalls en zelfs niet voor sentiment. Al onze data moeten we afstaan.

Het is te hopen dat de historicus het bij het verkeerde eind heeft. Maar iedere keer als we de nieuwe Google-voorwaarden accepteren, op Facebook aangeven waar we onze vakanties vieren en op internet zoeken naar griepklachten, komt het dataïsme een stapje dichterbij.

Gelukkig is de gitzwarte toekomstvoorspelling van Harari slechts een van de mogelijke toekomstscenario's: er is genoeg ruimte om onze gezamenlijke reis bij te sturen. Anders moeten we machteloos toekijken hoe Zuckerberg, Page en andere vlagdragers van Silicon Valley onverbidde-lijk in de trein der vooruitgang het perron verlaten.

Vincent Janssen is redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library.

Watson

Harari's voorspellingen lijken misschien pure fictie, maar de eerste signalen van een dataïstische toekomst zijn al gespot. Technologiegigant IBM heeft met Watson aangetoond dat een computer niet eens bewustzijn nodig heeft om de mens te overtroeven in haar denkkraft. Het winnen van de bekende Amerikaanse quizshow *Jeopardy!* in 2011 was slechts een voorproefje van de mogelijkheden die Watson heeft. IBM probeert Watson nu in te zetten voor het diagnosticeren van ziekenhuispatiënten, het maken van data-gedreven financiële beslissingen en zelfs voor de creatie van nog intelligentere chatbots (meer informatie over chatbots is te vinden op pagina 11).

‘Machteloos kijken we toe hoe Zuckerberg, Page en andere vlagdragers van Silicon Valley in de trein der vooruitgang het perron verlaten’

‘Door de almaar toenemende hoeveelheid data en algoritmes zal Google er beter in slagen om voor ons een levenspartner te vinden dan wijzelf’

3 vragen over

Digitale informatie is niet alleen van onschatbare waarde voor bedrijven, cybercriminelen verdienen er op hun beurt goed aan: niet door het verduisteren van informatie, maar door het 'gijzelen' ervan. Alleen al in 2015 hebben misdaadorganisaties tientallen miljoenen dollars verdiend met losgeld. Wat doet ransomware precies? En hoe kan je jezelf ertegen beschermen?

Daniël de Vette *****

Geschiedenis

De ransomwaretechniek lijkt een relatief nieuw fenomeen, maar niets is minder waar. Al in 1989 vond de eerste ransomware-aanval plaats. In dat jaar kregen 20.000 bezoekers van het WHO AIDS-congres een geïnfecteerde diskette mee naar huis. Als een besmette computer 90 keer was opgestart, trad het virus in werking. De slachtoffers moesten een envelop met 189 dollar sturen naar een postbusadres in Panama. Dit was het startpunt voor een lange reeks aan ransomware-aanvallen, die de laatste jaren exponentieel is toegenomen.

1

Wat is ransomware?

Ransomware is kwaadaardige software waarmee een crimineel probeert iemand geld afhandig te maken. Daarvoor heeft hij de beschikking over zowel locker ransomware als crypto ransomware. De eerste vergrendelt het geïnfecteerde apparaat, bijvoorbeeld een pc of smartphone, zodat het slachtoffer hier geen gebruik meer van kan maken. In het geval van crypto ransomware worden digitale documenten gegijzeld door deze te versleutelen. De eigenaar kan de bestanden daardoor niet meer openen. Als je de bestanden of het apparaat weer wilt gebruiken, moet je losgeld betalen. Pas dan krijg je – in de meeste gevallen – de mogelijkheid je bestanden te ontsleutelen. Het bedrag, vaak in bitcoins, moet veelal binnen een bepaalde termijn worden overgemaakt. Gebeurt dat niet, dan wordt de sleutel vernietigd en ben je de bestanden voorgoed kwijt.

De bedragen die neergeteld moeten worden, variëren van een paar tientjes tot duizenden euro's. Dit alles het liefst in een 'klantvriendelijke' omgeving, want hoe makkelijker de betaalwijze,

hoe eerder het slachtoffer geneigd is met het gevraagde bedrag over de brug te komen. Een deel van deze ransomware heeft zelfs een heuse klantenservice tot zijn beschikking. Hier kan de gedupeerde bijvoorbeeld uitleg krijgen over hoe hij aan bitcoins kan komen.

Dat niet altijd het volledige bedrag hoeft te worden betaald, heeft onlangs een onderzoek van cyberbeveiligingsbedrijf F-Secure duidelijk gemaakt. Criminelen blijken vaak bereid te zijn het gevraagde bedrag te verlagen met gemiddeld 29 procent. Ook zijn ze genegen om de betaaltermijn te verlengen. Maar hoe je het ook wendt of keert: als het aan de 'gijzelnemer' ligt, moet je altijd betalen.

2

Wat is de schade van ransomware?

Voor de slachtoffers van ransomware zijn er géén opbrengsten. Integendeel, niet alleen zijn er de kosten voor het losgeld, ook zijn er kosten voor de periode waarin de data niet beschikbaar is. Dit is voor een particulier al vervelend, laat staan voor een bedrijf waar men de data

ransomware

‘Een decryptie-
programma maken
is minder eenvoudig
dan het lijkt’

nodig heeft om zijn werk te kunnen doen. Voor veel bedrijven is het langdurig geen beschikking hebben over bepaalde data dan ook genoeg reden om gehoor te geven aan de gestelde eisen. Zo betaalde een ziekenhuis in de Verenigde Staten begin dit jaar 40 bitcoins (ruim 15.000 euro) om ervoor te zorgen dat haar systemen na tien gijzelingsdagen weer beschikbaar kwamen. De schade als gevolg van deze gijzelingsacties wordt dit jaar alleen al voor de Verenigde Staten geschat op meer dan een miljard dollar.

De FBI vindt dat je maar het beste het gevraagde bedrag kunt betalen om weer over je data te kunnen beschikken. Maar de Nederlandse politie raadt het mensen juist ten zeerste af om aan de eisen toe te geven. De reden: je weet niet of de bestanden na betaling ook echt weer beschikbaar komen. In het ergste geval ben je dan niet alleen je data kwijt, maar ook nog eens een heleboel geld. Daarnaast werken deze betalingen verdere criminaliteit door ransomware alleen maar in de hand.

Vanuit het perspectief van de crimineel ligt dit verhaal natuurlijk geheel anders. Geschat wordt dat de totale inkomsten uit ransomware meer dan 24 miljoen dollar bedragen. Het wordt voor

criminelen dus steeds interessanter om op deze manier makkelijk en snel geld te verdienen. Een beginneling kan tussen de 7.000 en 10.000 dollar per week verdienen met het rondsturen van ransomwareproducten die op internet verkrijgbaar zijn. Op de zwarte markt is ransomware ‘gewoon’ te koop of te huur als een service. Bijkomend voordeel is dat bitcoins als betaalmiddel worden gebruikt. Betalingen hiermee zijn in principe anoniem, waardoor het voor overheden lastig is om deze vorm van criminaliteit op te sporen en de daders te berechten.

3 Hoe kun je je beschermen tegen ransomware?

De beste bescherming tegen ransomware is dit eenvoudige advies: kijk goed waar je op klikt in de digitale wereld. Onbekende mailtjes, vreemde bijlagen en malafide sites blijven de grootste voedingsbodem voor ransomware.

Mocht je computer onverhoopt toch besmet zijn geraakt met deze vorm van malware, dan is het soms mogelijk deze te verwijderen met speciale

programma's. De Nederlandse politie is hiervoor, samen met Europol en beveiligingsbedrijven Kaspersky en Intel Security, het project *No More Ransom* gestart. Op nomoreransom.org zijn decryptieprogramma's te vinden voor een aantal bekende ransomwarepakketten.

Een decryptieprogramma maken is overigens minder eenvoudig dan het lijkt. Dit komt doordat alle sleutels uniek zijn. Je kunt dus niet de sleutel gebruiken van iemand die wel betaald heeft. Door de encryptie van de sleutels is het onmogelijk om lukraak wat combinaties te proberen. Daarom is het, hoe cliché het ook klinkt, nog steeds aan te raden om te zorgen voor een goede back-up. Wat hierbij voorkomen moet worden is dat de back-up ook versleuteld wordt door de ransomware. Dit kun je doen door de back-up los te koppelen van alle andere apparatuur of door gebruik te maken van versiebeheer zodat je altijd nog terug kunt naar een eerdere back-up. Al met al blijft het beste advies toch om goed op te letten, want: voorkomen is altijd beter dan genezen.

Daniël de Vette is redacteur van IP en SharePoint-consultant bij ShareValue.

Digitale dodemans

Het spaargeld gaat naar de kinderen, de auto naar je zus en de inboedel naar de kleinkinderen. Wellicht heb je het testament al netjes op orde. Maar wat gebeurt er met alle digitale bestanden en accounts als je komt te overlijden? Grote kans dat Gmail, foto's in de cloud en Candy Crush highscores op Facebook onbereikbaar zijn voor de nabestaanden. IP onderzocht daarom enkele handige dodemansknoppen om je digitale nalatenschap veilig te stellen.

Vincent Janssen

De dodemansknop is een aloude techniek die gebruikt wordt bij gevaarlijke machines en voertuigen. Als de gebruiker van het apparaat de knop of schakelaar loslaat, bijvoorbeeld in het geval van een calamiteit, valt de machine stil. Heel handig als je met je jetski onderuitgaat bijvoorbeeld. Tegenwoordig zijn er ook digitale dodemansknoppen: gebruikers kunnen hiermee aangeven wat er na het overlijden met hun data moet gebeuren. Zo is het mogelijk om ervoor te zorgen dat nabestaanden toegang krijgen tot alle online accounts, maar dat die gênante browsergeschiedenis automatisch verwijderd wordt.

Erfgenamen

Als je op zoek gaat naar digitale dodemansknoppen, word je bij wijze van spreken levend begraven onder een grote berg aan apps, tools en websites die kunnen helpen met het plannen van een digitale nalatenschap. TheDigitalBeyond.com

'Met een digitale dodemansknop kan een gebruiker aangeven wat er na het overlijden met zijn data moet gebeuren'

heeft ruim zeventig veelgebruikte diensten geïnventariseerd. De meeste van deze digitale dodemansknoppen werken op een zelfde manier: de tool of applicatie checkt op regelmatige basis of de gebruiker nog leeft, en na een lange periode van inactiviteit komt de dienst pas in actie. Wat er dan gebeurt, heeft de gebruiker zelf in de hand. De Legacy Locker van de wachtwoordenapplicatie PasswordBox maakt het bijvoorbeeld mogelijk om een digitale erfgenaam aan te wijzen. Als het noodlot toeslaat, krijgt deze persoon automatisch alle wachtwoorden van de overledene, inclusief de laatste digitale wensen. Legacy Locker en vergelijkbare producten maken het opzeggen van je te dure Tinder Plus-account zo een stuk eenvoudiger voor nabestaanden.

Digitaal kerkhof

Mocht je je afvragen wat er na je dood met het Facebook-profiel gebeurt, dan is het simpele antwoord: vrij weinig. Facebook controleert niet of een gebruiker nog leeft. Sterker nog: ze maakt het nabestaanden erg lastig om het account van een overleden familielid te verwijderen. Niet voor niets bestempelde de BBC dit sociale netwerk als een 'niet te stoppen digitaal kerkhof'.

Omdat er in de toekomst meer dode dan levende Facebookgebruikers zullen zijn, is het gelukkig wel mogelijk om zelf alvast

Vier tips

1 Kies een dodemansknop die aansluit bij je eigen wensen. Sommige tools zijn voornamelijk gericht op het verspreiden van je informatie, terwijl andere bedoeld zijn om al je gegevens permanent te vernietigen.

2 Gebruik de bestaande dodemansfuncties van apps zoals Facebook, Google of Twitter om ervoor te zorgen dat je gegevens na je dood verwijderd worden. Je Google-account wordt weliswaar ook verwijderd als deze lange tijd ongebruikt is, maar sommige accounts blijven gewoon bestaan. Een herdenkingspagina op Facebook kent bijvoorbeeld geen einddatum.

3 Sommige uitvaartverzekeringen, zoals Yarden, bieden tegenwoordig ook de mogelijkheid om je digitale wensen vast te leggen. Zo kun je met een online formulier aangeven wat er na je overlijden met je accounts moet gebeuren. Natuurlijk kun je dit ook direct aan een nabestaande overlaten, bijvoorbeeld door je wachtwoorden en wensen ergens op te schrijven.

4 Controleer regelmatig of al je protocollen nog up-to-date zijn. Wensen en voorkeuren kunnen veranderen. Je zou immers vandaag de dag ook niet willen dat Psy's *Gangnam Style* gedraaid wordt bij je uitvaart.

te bepalen wat er in de toekomst met je account gebeurt. De Facebookpagina kan bijvoorbeeld automatisch worden verwijderd of omgezet naar een herdenkingspagina. Zo'n herdenkingspagina komt onder beheer van een vooraf benoemde erfgenaam; nabestaanden hoeven Facebook alleen op de hoogte te stellen van het overlijden.

Twitter heeft een soortgelijk beleid en ook Instagram biedt de mogelijkheid een profiel om te zetten naar een herdenkingspagina. Snapchat heeft helaas geen vergelijkbare functies. Bij de voorkeursinstellingen van Google is het juist weer kin-

knop

derlijk eenvoudig om een dodemansknop in te stellen. Google zal je vervolgens met enige regelmaat aan de pols voelen. Na een lange periode van inactiviteit worden het Gmail-account, Google Drive en zelfs het Google+ profiel waar je nooit iets mee deed automatisch gedeeld met de digitale erfgenamen.

PS, I love you

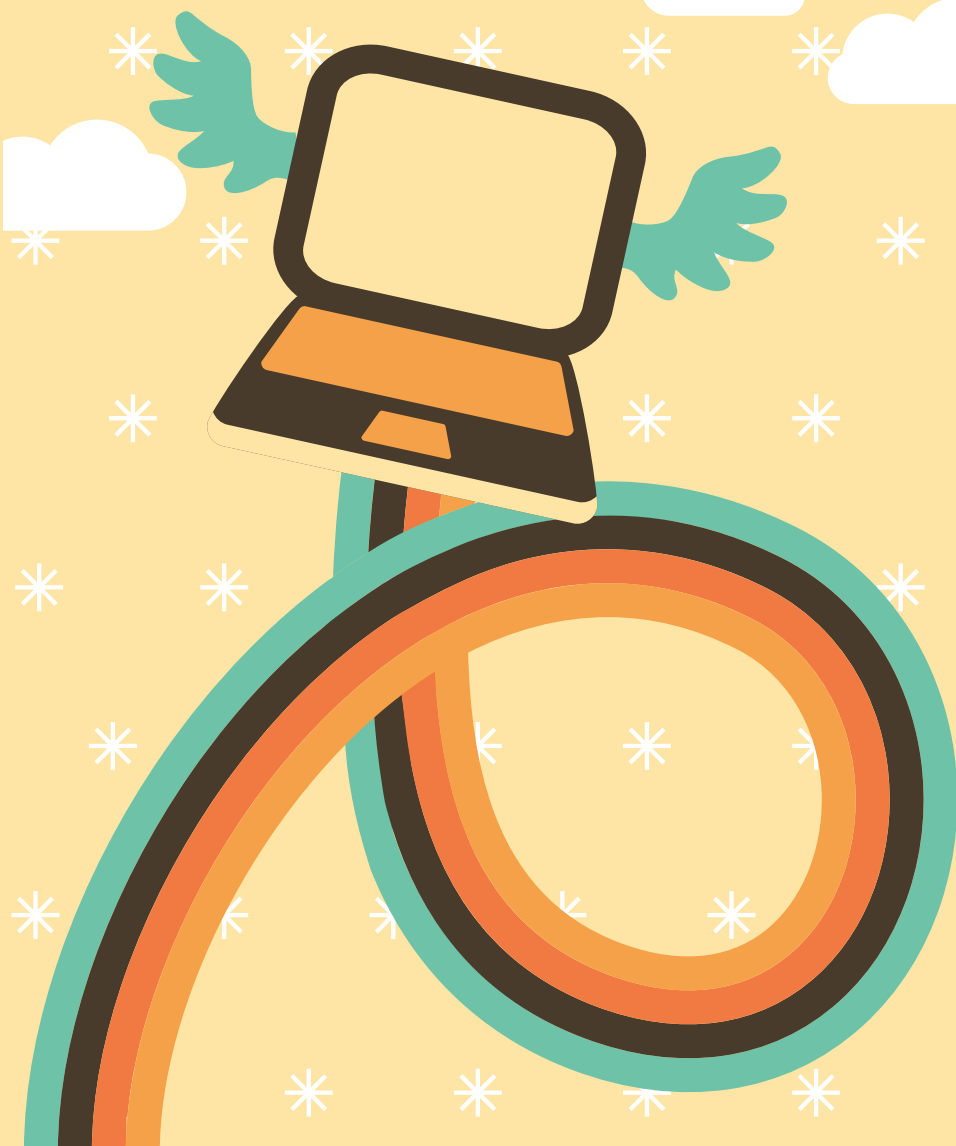
Naast het behoud van data kunnen dodemansknoppen ook gebruikt worden voor het gericht verspreiden van informatie en berichten naar nabestaanden. Het naspelen van de romantische taferelen uit het verfilmde boek *PS, I love you* was nog nooit zo eenvoudig.

Op DeadMansSwitch.net is het bijvoorbeeld mogelijk om berichten te schrijven die na de dood met regelmatige intervallen naar nabestaanden verstuurd worden. Met de 'Dead Man's Switch' kun je het rouwproces van je partner verzachten of, zelfs decennia na je overlijden, vrienden de stuipen op het lijf jagen met plotselinge e-mails.

Afternote.com gaat nog een stap verder: iedereen kan hier een blog creëren. Dit 'levensverhaal' wordt post mortem gepubliceerd. Zo kun je nabestaanden alsnog verrassen met eventuele laatste wensen, geheimen of grappige selfies. SafeBeyond.com biedt zelfs een zogeheten 'Location Messages'-service. Nabestaanden ontvangen dan pas berichten als zij op een door jou aangegeven locatie aankomen.

Garantie

Het opzetten van een dodemansknop lijkt een leuk zaterdagklusje. Er is echter een cruciaal struikelblok: wat als je levensduur langer is dan die van de gebruikte website? Internetranker Alexa.com schatte ooit de gemiddelde levensduur van een website op slechts 75 dagen. Als men op vroege leeftijd al begint met het opzetten van een digitaal nalatenschapsplan, is er dus een grote kans dat al dit werk tevergeefs is. De denktank 'Digital Legacy Association' organiseert jaarlijks zelfs een congres om op-

lossingen voor dit probleem te bespreken. Sommige websites bieden wel enige garanties, bijvoorbeeld dat gegevens overgezet zullen worden naar een andere tool bij faillissement, maar dit is meestal tegen betaling. Het plotselinge verdwijnen van MyWebWill.com in 2015 geeft helaas aan

'Dodemansknoppen zijn ook in te zetten voor het post mortem verspreiden van berichten naar nabestaanden'

dat niet alle dodemansknoppen zekerheid bieden. Zelfs niet als gebruikers 300 dollar hebben betaald voor een MyWebWill Premium-account.

Hoewel lang niet alle tools de nalatenschap waarborgen, is het niet onverstandig om na te denken over wat er met je digitale voetafdruk gebeurt. Met het bewaren van je gegevens en laatste wensen in een cloud-opslag die bereikbaar is voor familie of vrienden, heb je meer invloed op de herinnering die je achterlaat. Je bent dan tevens verzekerd van een hiernamaals in de wolken.

Vincent Janssen is redacteur van IP en specialist Scientific Information bij de Maastricht University Library.

KBenP Talent gaat graag een dienstverband aan met gepassioneerde informatieadviseurs

KBenP Talent, onderdeel van de KBenP-groep, helpt bedrijven en organisaties snel en doeltreffend met informatie te werken. Bij elke informatiebehoefte zoeken wij de beste pragmatische oplossing vanuit de inhoud van ons vak. Opdrachtgevers van KBenP Talent zijn organisaties en instellingen uit heel Nederland en uit diverse branches waaronder (semi-)overheid, financiële en zakelijke dienstverlening, de zorgsector en de culturele erfgoedsector.

Contact

Ben jij geïnteresseerd in een gevarieerde loopbaan en is bovenstaande voor jou van toepassing en spreekt het jou aan? Neem dan contact op met Naomi Fecunda.

Recruitment KBenP Talent

06-43363426 / naomi.fecunda@kbenp.nl

Open als het kan, gesloten als dat nodig is

De National Geographic-documentaire *Before the Flood*, van Leonardo DiCaprio, over het broeikaseffect toont mooie voorbeelden van het maatschappelijk effect van het openbaar beschikbaar maken van data. Zo laat Ma Jun, directeur van het Institute for Public and Environmental Affairs, zien of bedrijven zich aan afgesproken milieunormen houden. Online, openbaar en realtime. Een beeld zegt meer dan duizend woorden.¹

Door: Marlon Domingus, Melika Nariman en Esther Hoorn *****

‘In tijden van big data en het internet of things is aandacht voor privacy-aspecten van groot belang voor het vertrouwen van burgers in onderzoek’

Open data draagt bij aan een *fact based* maatschappelijk debat en maakt (discipline-overstijgend) vervolgonderzoek mogelijk. De Europese Commissie en ook de Nederlandse overheid zetten steeds meer in op open data, omdat dit bij kan dragen aan maatschappelijke groei en het stimuleren van innovatie bij bedrijven.²

Er kunnen echter goede redenen zijn om data juist *niet* openbaar te maken. Om het grondrecht op privacy van burgers te kunnen borgen, mogen onderzoeksdata met persoonsgegevens niet zo-

maar worden gedeeld. In tijden van big data en het internet of things is aandacht voor de privacy-aspecten van groot belang voor het vertrouwen van burgers in onderzoek.

Privacy

De aandacht voor het borgen van privacy is met name door nationale en Europese regelgeving een prioriteit geworden, door respectievelijk de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) en de AI-

Stichting GO Fonds heeft als doelstelling het stimuleren en ondersteunen van initiatieven en projecten op het terrein van (inter) nationale archief- en bibliotheekwezen en van de ontwikkeling van de informatie-dienstverlening in de breedste zin van het woord.

Het fonds probeert dit onder meer te bereiken door het (mede) financieren van initiatieven en projecten op dit vakgebied.

Kijk op www.gofonds.nl of jouw project in aanmerking komt voor een bijdrage uit het GO Fonds.

‘Met een Data Protection Impact Assessment kunnen in een vroeg stadium privacyrisico’s in kaart worden gebracht’

gemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Het blijkt dat het nog niet zo eenvoudig is om in de praktijk invulling te geven aan het borgen van privacy. Om die reden stelde de juridische werkgroep van het Landelijk Coördinatiepunt RDM³ de *Vuistregel gegevensbescherming en privacy* op. De essentie van deze vuistregel: ‘wacht niet, ga aan het werk met de instrumenten en stimuleer de discussie’.⁴ Gegevensverwerking conform de AVG betekent kort samengevat:⁵

1. er dient sprake te zijn van een uitdrukkelijk omschreven en rechtmatig doel (doelspecificatie);
2. er mogen niet meer gegevens worden verzameld (en langer worden bewaard) dan nodig voor dat doel (dataminimalisatie);
3. er dient sprake te zijn van een grondslag voor de verwerking door:
 - a. toestemming betrokkene
 - b. uitvoering van de overeenkomst
 - c. nakomen wettelijke verplichting
 - d. vitaal belang betrokkene
 - e. goede vervulling publiekrechtelijke taak
 - f. behartigen gerechtvaardigd belang;
4. voor bijzondere persoonsgegevens dient een specifieke grondslag voor verwerking te bestaan;
5. de verdere verwerking van de gegevens mag niet onverenigbaar zijn met het oorspronkelijke doel van verzameling (verenigbaar gebruik).

Data Protection Impact Assessment

De AVG geeft aan dat een Data Protection Impact Assessment (PIA) wordt ingezet bij verwerking van persoonsgegevens, om zo de risico’s van deze verwerking in kaart te brengen. Deze risico-inschatting is vervolgens het uitgangspunt voor het nemen van passende maatregelen, waardoor de verwerking in overeenstemming is met de AVG. Er zijn verschillende varianten van een dergelijk instrument ontwikkeld.⁶ Een PIA past goed in een datamanagementplan. Het is net als Juns milieueffectrapportage

ge een instrument, waarmee in een vroeg stadium privacyrisico’s in kaart worden gebracht.

Privacy by design-strategieën

Experts zoals Jaap-Henk Hoepman werken aan praktische stappen om invulling te geven aan het borgen van privacy. We verwijzen graag naar zijn acht privacy by design-strategieën.⁷ Hierbij bouwt hij voort op Ann Cavoukians concept ‘privacy by design’,⁸ waarin een grote rol is weggelegd voor zogenaamde *privacy enhancing technologies (PETs)*. Daarnaast helpt het om niet meer gegevens te gebruiken dan nodig is. Daarom wordt door de AVG dataminimalisatie voorgeschreven: alleen die gegevens verwerken die nodig zijn voor het doel van de verwerking. Door PETs in te zetten en dataminimalisatie toe te passen, dwingt de aanpak een zorgvuldige omgang met gegevens af.⁹ Openbaar waar het kan, maar gesloten waar dat nodig is.

‘Je hebt wél iets te borgen’

In het momenteel terecht veelgelezen boek *Je hebt wél iets te verbergen. Over het levensbelang van privacy* maken auteurs Maurits Martijn en Dimitri Tokmetzis op vele manieren expliciet op welke wijze de data over ons op internet en via sensoren waargenomen, leiden tot direct beïnvloeding van ons leven – echter zonder dat wij ons van de omvang en de impact bewust zijn. De onthullingen in het boek zijn ontluisterend, ook voor mensen die redelijk op de hoogte zijn van privacyvraagstukken.¹⁰ Wij pleiten dan ook voor het omgekeerde adagium voor onderzoekers die al dan niet in publiek-privaat samenwerking persoonsgegevens verwerken: *Je hebt wél iets te borgen. Over het levensbelang van de privacy van jouw ‘data subjects’.*

De AVG vereist, vertaald naar de context van wetenschappelijk onderzoek, feitelijk dat toepassing van privacy by design leidt tot *state of the art* passende technische en organisatorische maatregelen om de grondrechten van betrokkenen te borgen.

Als onderzoeksprojecten dit serieus oppakken, zal dat ook leiden tot meer innovatie. <

Noten

- 1] Zie: *Beijing Air Pollution*. Bron: <http://aqicn.org/city/nanjing/>.
- 2] Zie het EC rapport (2015): *Creating Value through Open Data*. Bron: https://www.europeandataportal.eu/sites/default/files/edp_creating_value_through_open_data_0.pdf.
- 3] Zie: <https://www.lcdm.nl/vraagstukken/juridische-aspecten>
- 4] Zie: tinyurl.com/hudqrm. Hetzelfde standpunt vind je nu ook in het rapport (2016): *Licht op de digitale schaduw. Verantwoord innoveren met big data. Rapport van de expertgroep Big data en privacy aan de minister van Economische Zaken*. Bron: tinyurl.com/jt3yuer.
- 5] Zie pg 13: *Homo Digitalis*. Preadviezen van E.M.L. Moerel en J.E.J. Prins, M. Hildebrandt, T.F.E. Tjong Tjin Tai, G.-J. Zwenne en A.H.J. Schmidt. Handelingen Nederlandse Juristen-Vereeniging, 146e jaargang/2016-I. Wolters Kluwer, 2016. Bron: tinyurl.com/j4jxth3.
- 6] De NOREA PIA: tinyurl.com/za9fuho. De ICO PIA: tinyurl.com/jyww3cz.
- 7] Zie: Hoepman, Privacy Design Strategies. Bron: www.cs.ru.nl/~jhh/publications/pdp.pdf.
- 8] Privacy by design is gebaseerd op zeven principes:
 1. Proactive not reactive; Preventative not remedial;
 2. Privacy as the default setting, 3. Privacy embedded into design, 4. Full functionality – positive-sum, not zero-sum,
 5. End-to-end security – full lifecycle protection,
 6. Visibility and transparency – keep it open,
 7. Respect for user privacy – keep it user-centric.
- 9] Zie: tinyurl.com/zgaexfz.
- 10] Maurits Martijn en Dimitri Tokmetzis: *Je hebt wél iets te verbergen. Over het levensbelang van privacy*. De Correspondent, 2016.

Marlon Domingus is programme manager research data management bij de UB Erasmus Universiteit Rotterdam. Melika Nariman is jurist intellectual property right bij UB Erasmus Universiteit Rotterdam. Esther Hoorn is jurist Algemeen Bestuurlijke & Juridische Zaken, Universiteit Groningen.

Open data en betalen met je ziel

Melanie Peters, directeur van het Rathenau Instituut pleit voor 'open data', maar niet tegen elke prijs.

Melanie Peters

Net nu we een beetje gewend zijn aan de term 'open access' duiken de termen 'open data' en 'open science' op. Bij open data zijn niet alleen de wetenschappelijk publicaties voor iedereen gratis toegankelijk en te (her)gebruiken, maar ook alle onderzoeksgegevens. Dat klinkt nobel en ik ben er uiteraard een voorstander van, maar er zitten wel wat haken en ogen aan. Kijk, de roep tot open data zal bijvoorbeeld bij onderzoekers van het internationale deeltjesversnellerinstituut CERN niet snel tot verzet leiden. Sterker nog, de data die met de deeltjesversneller verzameld worden, zijn nu al openbaar. Het wordt echter een ander verhaal als het gaat om medische data en om maatschappelijke gegevens. Dat hebben we in 2014 in Engeland gezien toen de National Health Service overwoog om hun gezondheidsdata openbaar te maken. De National Health Service in Engeland lijkt op het ziekenfonds van vroeger in Nederland.

Datagoudmijn

Het idee van de Engelsen achter het openbaar maken van de gezondheidsdata was begrijpelijk. De gegevens waren tenslotte met publiek geld verkregen, dus waarom

zouden ze ook niet aan het publiek teruggeven kunnen worden? Het idee was dat als de gezondheidsdata gecombineerd konden worden met openbare geografische data (waar wonen de mensen?) en met vrij verkrijgbare socio-economische gegevens (hoe komen de burgers aan hun inkomen?) er een ware datagoudmijn beschikbaar zou komen op basis waarvan wellicht nieuwe medicijnen konden worden ontwikkeld en waardoor burger en samenleving nog vitaler zouden worden.

Tegen het idee van de Engelsen kun je met goed fatsoen eigenlijk toch niet zijn? Er was echter een probleem. De privacy van de NHS-patiënten kwam in het geding. Want door de gegevens te koppelen, kon je akelig dicht bij individuele patiënten uitkomen. En dat ging de zorgverleners in Engeland, gelukkig, te ver.

Stroomversnelling

De discussie over big data en de bijbe-

horende beloften is de laatste jaren in een stroomversnelling geraakt. Dat komt vooral door de toenemende digitalisering. En het wordt alleen maar meer door de opkomst van het *internet of things*. En zelfs zonder alle nieuwe aan internet gekoppelde apparatuur gaan steeds meer gegevens de cloud in. Oké, het kaartje met de hielprik van uw dochter mag dan veilig in het archief van het RIVM bewaard zijn en

dit moment vinden in het buitenland én in Nederland de eerste wetenschappelijke en commerciële experimenten plaats met het koppelen van gegevens uit de zorg. De techniek is niet meer de beperkende factor. Het gaat nu om doorontwikkeling, inbedding in de praktijk en nieuwe verdienmodellen.

Veilig en anoniem

Als directeur van het Rathenau Instituut ben ik veel bezig met nieuwe technieken. Ik zie dat de samenleving zich te veel laat leiden door de techniek. Dat is nergens voor nodig. De samenleving kan zelf bepalen hoe ze techniek in onze maatschappij toelaat. We zijn meer dan onze data.

De meesten van ons willen niet al bij hun geboorte een risicoprofiel krijgen opgespeld. We willen niet beschouwd worden als een 'patiënt in wording', als een tikkende tijdbom van alle gedrag en ziekten die we via onze voorouders meekregen. We willen niet dat onze postcode voorspelt hoe ons leven eruit gaat zien.

Maar wat wil 'de samenleving' dan wel?

De meeste mensen vinden het over het algemeen niet erg als er iets met hun gegevens gebeurt, als ze maar niet een richting worden opgeduwd of als een computersysteem maar geen beslissingen voor hen neemt. Bovendien moeten onze gegevens veilig zijn en anoniem.

Vijf zaken regelen

We kunnen als samenleving vijf zaken regelen waardoor de digitale samenleving een stuk beter functioneert.

Allereerst kunnen we zorgen voor een veiliger opslag van gegevens over mensen. Onderzoeksinstellingen kunnen daar beleid op voeren en onderzoekers kunnen ethische codes onderschrijven. Daarin kun je bijvoorbeeld afspreken met wie je data deelt en met wie niet. Dat heeft het RIVM bijvoorbeeld gedaan met de hiepprikkaarten. En het CBS en het SCP halen privacygevoelige variabelen uit hun databestanden voordat ze via DANS ter beschikking aan onderzoekers kunnen worden gesteld.

Ten tweede kunnen we zorgen dat we al bij het verzamelen bepaalde gegevens afschermen zodat daar later niet 'per ongeluk' misbruik van gemaakt wordt. Een duidelijke scheiding aanbrengen dus tussen open en gesloten data.

Ten derde moeten we niet meer gegevens verzamelen dan nodig.

Ten vierde kunnen we wetten maken en controle-instanties toerusten om hun werk goed te doen. Europa heeft bijvoorbeeld al wettelijke richtlijnen opgesteld waardoor commerciële partijen inmiddels geen gegevens meer buiten Europa mogen opslaan.

En ten vijfde, en dat is nog best lastig, moeten we de burgers niet alleen digitaal vaardig maken, maar ook wat ik noem 'databewust'. Laatst hoorde ik nog een mooi treingesprek tussen een naïeve student en zijn databewuste vriendin. Hij had het over hoe handig een bepaalde fitness-app was en dat de app ook nog helemaal gratis was. 'Nou,' zei de databewuste studente, 'je betaalt natuurlijk gewoon met je ziel.' En zo is het maar net. Want als je niet betaalt voor een digitale service, dan ben je waarschijnlijk via je data zelf het echte product.

Ik heb overigens best vertrouwen in Nederland en de digitale samenleving. We staan er op dit moment goed voor. We hebben de hoogste computerdichtheid van de wereld, de hoogste internetdichtheid, een hoogopgeleide bevolking en een open wetenschappelijke cultuur. Nu moeten we nog bedenken hoe we onze voorsprong in digitalisering en de mogelijkheden van open data voor de wetenschap goed kunnen benutten en dan ligt de digitale toekomst voor ons open. <

Melanie Peters is directeur van het Rathenau Instituut.

het bloedmonster van uw zoon met Pfeiffer ligt in een afgesloten vriezer in het academisch ziekenhuis, maar de gegevens uit de monsters reizen misschien wel de wereld rond. De samenleving is in rap tempo aan het digitaliseren en er worden steeds meer data verzameld. Op

Erfgoedinstellingen als digitale verhalenvertellers

Het vertellen van een 'goed' verhaal is voor digitale nieuwsmedia steeds belangrijker geworden. Dat geldt ook voor erfgoedinstellingen: verhalen vormen een belangrijke ingang op hun collecties. Gelukkig zijn er nu allerlei tools voor interactive storytelling binnen handbereik gekomen.

Erik van Tuijn *****

The snow burst through the trees with no warning but a last-second whoosh of sound, a two-story wall of white and Chris Rudolph's piercing cry: 'Avalanche! Elyse!'

'Snowfall', de beroemde online publicatie van de *New York Times* uit 2012, was voor mij een eyeopener: een spannende en interactieve vertaling van een minutieus journalistiek onderzoek naar een dramatisch skiongeval. De site opent met een full screen beeld van een besneeuwde helling tegen een ominieuze grijze lucht; poedersneeuw jaagt over het oppervlak. Brrr. De titel 'Snowfall - The Avalanche at Tunnel Creek' en de openingszin doen de rest: ze overtuigen je ervan dat je een spannend boek gaat lezen en geen stapel droge feiten. *You're hooked.*

Menselijke behoefte

Er zingen veel verschillende termen rond voor 'online storytelling': het is interactief, multimediaal, transmediaal of immersieve, soms longform of narratieve journalistiek en vaak kortweg long read of scrolly. Ze hebben steeds een nèt iets

andere invalshoek, maar geven allemaal invulling aan dezelfde eeuwenoude menselijke behoefte: verhalen vertellen – in woord, tekst en beeld. Het is een onomstotelijk effectieve manier van kennisoverdracht tussen mensen onderling.

Verhalen zijn besmettelijk: als je een pakkend, dramatisch verhaal vertelt – je weet wel, zo een met een held, enige tegenslag, een climax en een catharsis – dan blijven de ontvangers langer geïnteresseerd en is de kans groter dat ze het verhaal verder vertellen. Om het even te chargeren: de kampvuurverhalen van onze voorouders waren de virals avant-la-lettre. Wat we nu vangen onder dat containerbegrip 'online storytelling' is alleen een nieuw – door nieuwe media-communicatiemiddelen – vormgegeven antwoord op de aanhoudende menselijke uitdaging: hoe overtuig ik 'de ander'.

'Als hoeders van cultureel erfgoed zijn we in het bezit van heel veel – zij het vaak ruwe – grondstoffen voor multimediale vertellingen'

Erfgoedinstellingen

Ook erfgoedinstellingen staan voor diezelfde uitdaging: hoe overtuigen we 'de ander' ervan dat ons verhaal de moeite waard is? Als hoeders van cultureel erfgoed zijn we in het bezit van heel veel – zij het vaak ruwe – grondstoffen voor multimediale vertellingen: we hebben prachtige collecties en we hebben experts die er alle ins en outs van kennen. Waar het vaak wat aan ontbreekt is een overtuigend narratief geheel; een vorm die pakkend is voor een online publiek dat lijdt aan filter failure en information overload.

Platform Atavist

Steeds meer blogplatforms zijn bruikbaar voor long form storytelling of long reads. Ze zijn ingericht voor mobiel gebruik en er is veel zorg besteed aan leesbaarheid in combinatie met groot formaat-beelden. Wordpress, Tumblr, Medium, ja, zelfs Facebook en Evernote zijn bruikbaar zolang je een tekstueel verhaal hebt dat je wilt illustreren met schermvullende foto's of video's. Maar als je in de buurt wilt komen van 'Snowfall' zonder meteen een frontend developer in te moeten huren, dan kom je eerder uit bij platforms zoals Atavist.

Wired-auteur Evan Ratliff richtte The Atavist in 2011 op vanwege zijn liefde voor long form storytelling. Wat startte als een online magazine, groeide uit tot een platform waarmee iedere journalist

en verhalenverteller eenvoudig zijn eigen 'Snow-fall' in elkaar kan klikken. Atavist is inzetbaar voor stand-alone verhalen en als online magazine.

Ervaringen

Bij Beeld en Geluid hebben we op Atavist bijvoorbeeld 'Struggle & Emerge' geproduceerd, een gelaagde long read waarmee we het nieuwste techno-album van dj-duo Lakker terugvolgen naar zijn oorsprong: onze collectie. Het verhaal is bedoeld voor een internationale community van techno-liefhebbers en mixt het leitmotiv van het album – Nederland en water – met beelden van de watersnoodramp in 1953 en interviews waarin dj's Dara Smith en Ian McDonnell laten zien hoe ze die collectiefragmenten precies hebben gebruikt in hun muziek.

En het werkt. Uit diverse grote onderzoeken blijkt dat de meeste sitebezoekers binnen één minuut afhaken – sommige suggereren zelfs dat internetters gemiddeld niet langer geïnteresseerd blijven dan vijftien seconden. Maar de gemiddelde bezoektijd van 'Struggle & Emerge' afgelopen half jaar? Ruim vijf minuten.

Voordelen

En waarom Atavist in plaats van Medium? Om te beginnen omdat het out-of-the-box meer functionaliteit biedt voor redacteurs, maar ook om

twee andere redenen: ten eerste omdat we er onder citaatrecht video in kunnen tonen dankzij de ingebouwde videospeler en ten tweede omdat we al onze content weer compleet kunnen downloaden en hergebruiken als we dat nodig vinden, inclusief alle opmaak.

Medium biedt iets soortgelijks, maar alleen op het niveau van individuele gebruikers, en dat is met name lastig als je als instituut een publicatie beheert waar meerdere auteurs voor schrijven. Die mogelijkheid om eigen content te kunnen downloaden en hergebruiken is een belangrijke functionaliteit vanuit het archiefperspectief, want de verwachte levensduur van zowel websites als startups (en Atavist is beide) is veel korter dan ons institutioneel geheugen voorschrijft.

Scrollytelling

Als de nadruk van je verhaal echter verschuift van tekst naar audiovisuele media, kun je beter gebruik maken van Pageflow of spin-off Scrollytelling.io, beide tools waarmee je multimediale slideshows kunt maken. Bij Beeld en Geluid hebben we Scrollytelling onder andere ingezet voor verhalen over spraakmakende sportverslaggevers. Waarom? Omdat we de meeslepende sportcommentaren waarmee bijvoorbeeld Theo Koomen zo beroemd is geworden, zo konden inzetten als dragende elementen, zodat lezers (opnieuw) de spanning konden voelen van de etappewinst van

Hennie Kuiper op Alpe d'Huez. Daar kan namelijk geen goedgeschreven openingszin mee concurreren.

Mensenwerk

Maar alle tools ten spijt, een goed verhaal vertellen blijft (voorlopig) mensenwerk. Voor zowel journalistiek als erfgoed geldt dat onderzoek en kennis van zaken een groot goed zijn. Maar zonder overtuigend verhaal zullen al die feiten, kennis en collectie weinig liefde krijgen van je publiek. Tenzij mensen intrinsiek zwaar geïnteresseerd zijn in je aanbod, zullen ze niet verder komen dan de eerste alinea of een snelle scan. Vijftien seconden later zijn ze weg.

Mijn advies is dan ook: begin altijd met het zoeken naar het juiste verhaal én de juiste lezers en durf daarna te experimenteren met vorm en tools. Houd je ogen open, want soms tref je ze toevallig samen, zoals bij een long read die we maakten toen we zagen dat er veel gereageerd werd op een Facebookpost over een mysterieus filmpje uit 1926 met 'Gymnastiek oefeningen door een vrouw'.

Soms gaat het om het herkennen van bijzondere kennis die verstopt zit in de organisatie, zoals we gedaan hebben bij de online tentoonstelling over de eerste radiuitzending van radiopionier Hanso Schotanus à Steringa Idzerda voor het Google Cultural Institute. De belangrijkste puzzel van dat

Aan de slag

Ik wil een blog, met wat plaatjes met een tekstje

Elk blogplatform is geschikt; zelfs Facebook en Evernote zijn handig. Wil je graag 'iets anders', probeer dan eens Ghost.org of AnchorCMS.

Ik heb een goed verhaal en gebruik meerdere soorten media en bronnen

Blogplatform Medium is ook geschikt om een online magazine mee te beginnen, maar Atavist biedt een hele set aan 'blocks' waarmee je verschillende typen content in een handomdraai integreert in je verhaal. Van parallax scroll tot 'image compare', en van een speciale *customisable* Google Maps-functie tot Mailchimp-integratie. Je kunt je verhalen zelfs direct als e-book publiceren. Ander opties zijn Slides, Shorthand of Squarespace.

Ik wil een verhaal dat wordt gedragen door audiovisuele media

Meer laten zien en minder vertellen? Probeer Pageflow of Scrollytelling.io, waarmee je multimediale slideshows kunt maken.

Ik wil een tijdlijn

Kijk eens naar TimelineJS van Knightlabs of de educatieve tool HSTRY. TimelineJS werkt vanuit Google Spreadsheets en is te embedden als `<iframe>`. Knightlabs is sowieso een interessante open source bron voor storytellers.

Ik gebruik data, grafieken, infographics...

Kies een platform dat embedden toestaat. Als je los wilt gaan op datasets, experimenteer eens met de Blockspring add-on voor Google Spread-

sheets: data binnenhalen met Blockspring, verwerken in spreadsheets en de resulterende grafiek direct publiceren als `<iframe>`. Wat infographics betreft, is er keuze te over. Denk aan Easel.ly, Infogr.am, Visme of Venngage. Probeer er vooral een paar uit voor je een keuze maakt.

Ik zet mijn verhaal op de kaart

Wil je verhalen vertellen op basis van locaties of plattegronden? Er zijn verschillende tools voor 'storymaps', zoals Arcgis Storymaps en StorymapJS.

Ik gebruik veel bewegend beeld

Kun je werken met materiaal uit je collectie of 'found footage'? Dan kom je een heel eind met simpele videoeditors als iMovie en Windows Moviemaker. En het materiaal kun je vinden op www.open-beelden.nl. Als je gaat vloggen, kijk naar de tips en tricks van de YouTube Creator Academy. Wil je meer, bijvoorbeeld een goed opgenomen interview, dan loont het al snel om een filmmaker of online videoproducent in te huren.

Ik heb veel audio of ga podcasts maken

Voor audio en podcasts geldt hetzelfde als voor video: je komt een eind, zelfs met je iPhone, maar als je het niveau van *This American Life* of *Serial* wilt halen: huur een expert in.

Ik wil een chatbot

Goed idee! Het ontwikkelen van een chatbot voor Messenger of WhatsApp wordt steeds eenvoudiger. Een goede leeslijst over 'talking with bots' vind je op tinyurl.com/gnjfasc.

verhaal? Hoe vangen we weer iets van de verwondering die de eerste luisteraars van Idzerda op 6 november 1919 gevoeld moeten hebben toen er voor het eerst geen gepiep en gekraak, maar stemmen – en zelfs muziek – uit de lucht gegrepen konden worden.

Er was ruim een jaar archiefonderzoek nodig om deze productie – bestaande uit vijf thematische tentoonstellingen met historische radiofragmenten, filmbeelden, documenten, objecten en verrijkt met drie mini-documentaires – van de grond te krijgen. En dat was nooit gelukt zonder de onmisbare input en ervaring van een negentigjarige vrijwilliger, wiens kennis we nu vastleggen voor

de toekomst. Hij deed jarenlang onderzoek naar de werking van de originele radiozender van Idzerda en heeft er zelfs een werkende replica van gebouwd.

Rode draad

Mijn ervaring is dat het vertellen van verhalen vanuit een collectie vaak puzzelen is: een voortdurend zoeken naar die ene rode draad in een kluit wol. Je zoekt – om een citaat te gebruiken uit een keynote van Christian Lachel die ik ooit bijwoonde – naar 'de sleutel van iemands hart'. ... Waarop hij vervolgde: 'Er zijn geen regels voor het vertellen van verhalen. Alleen zonden. En de hoofdzonde is saaiheid.' <

Erik van Tuijn is specialist online presentaties bij het Instituut voor Beeld en Geluid.

Verder lezen

- > 'Struggle & Emerge': beeldengeluid.atavist.com/lakker
- > 'Sportzomer': scroll.beeldengeluid.nl/sportzomer
- > 'Gymnastiekoefeningen door een vrouw': beeldengeluid.atavist.com/de-volmaakte-vrouw
- > 'Idzerda': tinyurl.com/zoa3tdq

DIGITALE VERSUS FYSIEKE BOEKEN

Papier blijft populair

Ebooks waren jarenlang dé belofte voor vernieuwing in het boekenvak en voor een hernieuwde interesse in het lezen zelf. Op termijn zouden ze zelfs het papieren boek gaan vervangen. Is die belofte ingelost? En welke trends zijn er te spotten?

Raymond Snijders

Portret van Alida Christina Assink,
Jan Adam Kruseman, 1833.
Collectie: Rijksmuseum Amsterdam

De rouwadvertenties voor het papieren boek konden in 2011 bij wijze van spreken al geschreven worden. De cijfers van de ebookverkoop waren verdubbeld in vergelijking met het jaar ervoor. En dan te bedenken dat het digitale boek pas in 2010 aan een opmars was begonnen. In dat jaar gingen er vierhonderdduizend exemplaren over de digitale toonbank met een omzet van 3,8 miljoen euro.

De sterke groei zette door in 2012 toen er maar liefst 1,2 miljoen exemplaren verkocht werden (met een omzet van 12,1 miljoen euro). Vanaf 2013 vlakke de groei af en hoewel het aantal verkochte exemplaren nog steeds toeneemt – inmiddels ruim 2 miljoen – schommelt de omzet de laatste paar jaar rond de 18,4 miljoen euro.

Dat zijn nog steeds uitstekende cijfers als je je realiseert dat de totale verkoop van boeken (fysiek plus digitaal) in die periode sterk afnam als gevolg van de economische crisis. Wie echter goed kijkt naar het aandeel ebooks in de totale verkoopcijfers, ziet dat de verwachtingen rondom het digitale boek van begin af aan onrealistisch waren. In 2015 was slechts 6,5 procent van alle verkochte exemplaren een ebook, tegenover 5,4 procent in 2014, 4,1 procent in 2013, 2,7 procent in 2012 en 1,5 procent in 2011. Ebooks doen het prima in Nederland, maar ze gaan het fysieke boek de komende jaren niet vervangen.

Integendeel, in 2015 krabbelde de verkoop van fysieke boeken juist weer op. Digitale en fysieke boekedities blijken dus prima naast elkaar te kunnen bestaan, al wil dat niet zeggen dat de onderlinge verschillen niet groot zijn (en blijven).

Vicieuze cirkel

Bij fysieke boeken spelen er nauwelijks noemenswaardige ontwikkelingen. De verschijningsvorm van het papieren boek ligt vast, er is weinig variatie in de prijzen dankzij de Wet op de vaste boekenprijs en elke uitgever (en klant) weet precies waar hij of zij aan toe is. Zo worden papieren titels flink gepromoot tijdens CPNB-acties als de Boekenweek, de Maand van het Spannende Boek en Nederland Leest. Verder constateerde de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB) bij de publicatie van de jaarcijfers in 2015 met tevredenheid dat de kracht van het boek als cadeau er elk jaar weer voor zorgt dat de verkopen

‘Lage ebookprijzen passen beter bij de verwachtingen van de consument’

tijdens de feestdagen pieken. Waarom zou je als boekenvak nog innoveren?

Maar dan het ebook. Vanaf het allereerste begin waren uitgevers zoekende: wat kunnen en moeten ze eigenlijk met digitale boekedities doen? Bovendien was er de angst voor illegale verspreiding. Uitgevers besloten ebooks te beveiligen met DRM en gingen veel hogere prijzen rekenen dan het publiek bereid was te betalen. Die acties werkten het illegaal verspreiden en downloaden juist in de hand. Kortom, uitgevers waren in een vicieuze cirkel beland.

Minder beveiliging

Eind 2012 kwam daar geleidelijk verandering in. Dankzij een actie van CB Logistics, het voormalige Centraal Boekhuis, schakelden bijna alle Nederlandse uitgevers over van Adobe DRM naar een watermerkbeveiliging voor hun ebooks. Hierdoor konden kopers hun boeken makkelijk

Digital Rights Management

Digital Rights Management (DRM) is een verzamelaar van technieken om de digitale rechten van makers of uitgevers van ebooks digitaal te beheren. In essentie zijn het kopierbeveiligingstechnieken die moeten voorkomen dat kopers van ebooks ze delen met anderen. Dit wordt veelal gedaan door gekochte ebooks onlosmakelijk te verbinden met accounts en apparaten van degenen die ze kopen. Het bekendste voorbeeld is Adobe DRM. Hierbij worden ebooks met een Adobe ID gekoppeld aan de eigen apparaten. In Nederland wordt ook veel watermerkbeveiliging (sociale DRM) gebruikt. Dit is een gebruiksvriendelijkere variant waarbij gegevens over de koper in het ebookbestand zelf worden verwerkt.

ker downloaden en lezen op het apparaat van hun keuze.

Ereaders populair

Voordat je een ebook kunt lezen, zul je een geschikt apparaat moeten hebben. De eerste e-readers met een e-inkscherm kwamen in 2007 op de Nederlandse markt. Er hing een pittig prijskaartje aan: de consument moest vele honderden euro's voor deze nieuwe gadget neertellen. Pas rond 2012 werd de e-reader echt populair toen de gemiddelde prijs rond de 120 euro kwam te liggen. Overigens was die populariteit mede te danken aan het feit dat tablets aanzienlijk duurder waren (met name de iPad die vanaf 2010 verkrijgbaar was in Nederland). In de daaropvolgende jaren verschenen er met grote regelmaat nieuwe modellen e-readers in alle prijssegmenten.

Veel illegale ebooks

Het aanbod van illegale ebooks heeft eveneens een belangrijke rol gespeeld in de toenemende populariteit van e-readers. Tot april 2014 was het downloaden van illegale ebooks niet verboden in Nederland. Er was een cultuur ontstaan waarin bijna iedereen het vanzelfsprekend vond dat je je dure e-reader mocht vullen met gratis verkregen – illegale – ebooks. Onderzoek van onderzoeksbureau GfK toonde eind 2013 aan dat slechts een op de elf ebooks op een e-reader uit legale bron afkomstig was. Hoewel dat met het downloadverbod in 2014 een stuk minder vanzelfsprekend is geworden, blijkt uit onderzoek van het Radar Testpanel (augustus 2016) dat de meeste gelezen ebooks nog altijd gekopieerd worden van bekenden of illegaal gedownload worden.

Gevarieerder aanbod

Het kopiëren van ebooks die door vrienden of familie gekocht en aangeraden worden is strikt genomen niet legaal, maar het is wel een belangrijke stimulans geweest voor digitaal lezen – en dus ook voor de consumptie van ebooks in het algemeen. Bovendien zijn consumenten voor hun aankopen niet meer alleen aangewezen op ebookwinkels. Ze kunnen nu eveneens titels lenen bij de bibliotheek of een abonnement nemen bij diensten als Elly's Choice

en Blioo. Tom Kabinet maakt het zelfs mogelijk om tweedehands ebooks legaal te kopen en te verkopen. Uit het onderzoek van het Radar Testpanel, waar ruim 39.000 leden aan meededen, blijkt dat al deze opties steeds meer worden gebruikt.

Mag het wat minder kosten?

Toch is de belangrijkste factor voor de toegenomen populariteit van nieuw gekochte ebooks juist de daling van de gemiddelde verkoopprijs geweest. In 2010 betaalde je voor een ebook bijna 84 procent van de prijs van zijn papieren tegenhanger, terwijl dat bedrag dit jaar op ongeveer 54 procent gaat uitkomen. De gemiddelde prijs van een fysiek boek lag in 2015 op 13,09 euro, terwijl een ebook gemiddeld 8,02 euro kostte. Deze prijzen passen beter bij de verwachtingen van de consument.

Toekomst

Ook in 2017 en de jaren daarna zullen ebooks en fysieke boeken naast elkaar blijven bestaan. Mensen kopen nog steeds

(veel) fysieke boeken maar zullen ook meer digitaal gaan lezen, zolang het aanbod maar laagdrempelig en bij voorkeur zo goedkoop mogelijk is.

Uitgevers hebben het afgelopen jaar bijna alle nieuwe titels ook digitaal uitgebracht en er zijn vele ebookacties gedaan, waarbij zelfs bestsellers voor nog geen 5 euro werden aangeboden. Dit maakt het voor koopjesjagers aantrekkelijk om ebooks te gaan – of blijven – lezen.

Voor wie liever ebooks leent, is er goed nieuws: bibliotheken gaan hun collecties op dit gebied de komende jaren uitbreiden. Op 10 november 2016 oordeelde de hoogste Europese rechter dat bibliotheken ebooks op dezelfde wijze als fysieke boeken mogen uitlenen. Dit betekent niet dat alle titels straks gratis beschikbaar zijn, wel zal het aanbod toenemen. Ook abonnementsdiensten als Blioo en Elly's Choice zullen hun assortiment de komende jaren gaan uitbreiden en er komen vast nog nieuwe aanbieders bij.

Ondanks alle sombere voorspellingen lijkt de boekenwereld het ebook nu toch om-

Geen vaste prijs voor ebooks

De vaste boekenprijs is een wettelijke regeling en zorgt ervoor dat de verkoopprijs van elk Nederlands- of Friestalig boek een bepaalde periode na het verschijnen vastligt. De uitgever bepaalt de prijs en alle boekverkopers moeten zich hier de komende jaren aan houden. Op die manier wordt onderlinge prijsconcurrentie voorkomen. De vaste boekenprijs geldt echter niet voor ebooks, waardoor ebookwinkels en uitgevers wel kunnen concurreren op prijs. Ebooks kunnen dus (tijdelijk) in prijs verlaagd worden.

armd te hebben, zonder dat we afscheid hoeven te nemen van het fysieke boek. <

Raymond Snijders is senior informatie-bemiddelaar bij Hogeschool Windesheim.

Bronnen

Bron cijfers: KVB/Stichting Marktonderzoek Boekenvak/GfK, 2016

Bron Radar Testpanel-onderzoek: tinyurl.com/jvxxb2s

advertentie

EEN BRON VAN KENNIS

Axiell ALM is de leidende leverancier van collectie management systemen, online publicatie en mobiele oplossingen. Adlib Bibliotheek is een professioneel softwarepakket voor informatiemanagement, kennismanagement en catalogusbeheer en wordt gebruikt in bibliotheken, mediatheken, documentatiecentra, (hoger)onderwijs, gezondheidszorg, juridische instellingen en bedrijven.

Adlib Bibliotheek voldoet aan alle gangbare standaarden. Een krachtige thesaurus, koppeling met digitale media en andere externe bestanden en thesauri behoren tot de standaardfunctionaliteit. Adlib Bibliotheek kan naadloos geïntegreerd worden met onze Archief en Museum modules, tot één compleet 'cross domain' systeem. Uiteraard kunt u Adlib Bibliotheek ook uitbreiden met uitleen-, tijdschrift-, bestel- & SDI modules en online services.

AXIELL ALM Netherlands BV
Postbus 1436, 3600 BK Maarssen
Nederland

† +31 (0)346 58 68 00
ALM.sales@axiell.com
alm.axiell.com

Meer dan 3000 klanten gebruiken onze software wereldwijd, van academische collecties tot openbare bibliotheken!

AXIELL
ARCHIVES LIBRARIES MUSEUMS

Kwetsende metadata in de erfgoedwereld

Shock en hilariteit wisselden elkaar af in de artikelen die afgelopen april verschenen over een bliksemactie in de salon van het Britse kroonprinselijke echtpaar. Het gebeurde vlak voordat William en Kate met hun bezoek, niemand minder dan Barack Obama en echtgenote, de zitkamer wilden binnengaan. Een alerte lakei was opeens het tekstbordje opgevallen dat een levensgroot schilderij van Albert Cuyp vergezelde. Het prominent in de zitkamer hangende kunstwerk werd omschreven als: 'The negro slave'. Razendsnel verdween het tekstbordje van de muur en een grote varen werd voor het schilderij geplaatst om de schroefgaatjes aan het oog te onttrekken. Natuurlijk praatte iemand zijn mond voorbij – en het verhaal kwam volop in de media.

Andrea Langendoen

'De afgelopen jaren wordt de political correctness-beweging zeker onder studenten steeds dwingender'

Je kunt het hypersensitief of politiek correct noemen, feit is dat bepaalde termen in onze tijd niet meer geaccepteerd worden omdat ze een te negatieve connotatie hebben of in sommige gevallen zelfs racistisch of discriminerend zijn. Zo zag begin dit jaar het Canadese kledingmerk Dsquared zich genoodzaakt publiekelijk excuses aan te bieden vanwege hun controversiële dameskledingcollectie getiteld *Dsquaw* ('de term 'squaw' – een Amerikaans-Indiaans woord voor 'vrouw' – wordt tegenwoordig als zeer neerbuigend ervaren).

In de Verenigde Staten is het fenomeen political correctness (meestal kortweg PC) al enige decennia aan de orde, maar de afgelopen jaren wordt de PC-beweging zeker onder studenten steeds dwingender, en wordt hun 'protective vindictiveness' steeds meer gezien als een bedreiging van de vrijheid van meningsuiting. Immers, wat hou je nog over als alle woorden,

ideeën en onderwerpen die mogelijk 'kwetsend' kunnen zijn worden verbannen?

Cultureel fenomeen

Een vergelijkbare trend signaleert de Britse commentator Claire Fox in haar onlangs verschenen boek *I find that offensive*. Veel, met name jonge, mensen, zei Fox afgelopen oktober in een interview in *Trouw*, gedragen zich als verwende kin-

'Wat hou je nog over als alle woorden, ideeën en onderwerpen die mogelijk kwetsend kunnen zijn worden verbannen?'

Rijksmuseum kijkt kritisch naar gebruikte termen

Het Rijksmuseum is in 2015 begonnen met het project 'Adjustment of Colonial terminology'. Eveline Sint Nicolaas, conservator Geschiedenis van het Rijksmuseum, vertelt over de laatste stand van zaken. 'Het is een langzaam maar zorgvuldig proces'.

Eveline
Sint Nicolaas

Foto: Rijksmuseum

Waarom zijn jullie dit project gestart?

'Sinds het voorjaar van 2015 kijkt een werkgroep, die bestaat uit vertegenwoordigers van de conservatoren, de afdeling Collectie Informatie en de afdeling Publiek en Educatie, kritisch naar de gebruikte terminologie in het museum. Het Rijksmuseum is er voor alle Nederlanders en voor een groot, internationaal publiek en vindt het daarom belangrijk om in alle publieksuitingen, zoals tentoonstellingen, publicaties, de website en audiotours, de taal van deze tijd gebruiken.'

'Taal leeft en woorden die decennia geleden gangbaar en acceptabel waren, zijn dat nu niet meer en dat heeft ook zijn weerslag op de beschrijving van de collectie van het museum in het digitale registratiesysteem. Soms is er sprake van verouderd taalgebruik dat in een aantal gevallen ook als kwetsend wordt ervaren. En in sommige beschrijvingen klinkt een eurocentrisch perspectief door, die de geschiedenis beschrijft vanuit een puur westers standpunt. Daar willen we verandering in brengen en de werkgroep neemt hierin het voortouw.' →

deren die alle kritiek en ongemakkelijke ideeën uit de weg willen gaan. Door een beroep te doen op hun emoties proberen ze anderen de mond te snoeren. De neiging om kwetsende woorden uit te bannen is een cultureel fenomeen dat je steeds breder in de samenleving tegenkomt, aldus Fox. Ze snijdt daarmee een discussie aan die ook in Nederland op verschillende vlakken speelt. En dan hebben we het niet alleen over de Pieten-discussie.

Rijksmuseum

Ook binnen Nederlandse erfgoedinstellingen is het een onderwerp dat de afgelopen jaren steeds relevanter is geworden. De toenemende digitalisering van erfgoedmateriaal maakt collecties veel beter vindbaar en zichtbaar, nationaal en internationaal. Dat betekent ook dat er andere eisen worden gesteld aan de collectieomschrijvingen

en metadata. Het Rijksmuseum heeft recent een duidelijke keuze gemaakt als het gaat om termen die (mogelijk) racistisch, discriminerend of kwetsend zijn (zie kader met interview). Het is daarmee het eerste museum dat op structurele wijze is begonnen met het doorzoeken van de collectie op kwetsende termen.

Geschiedvervalsing?

Een aantal instellingen in Nederland heeft zich daar sindsdien bij aangesloten. Maar lang niet iedere instelling heeft daarvoor beleid of ziet het als een taak om andere gezichtspunten te vertegenwoordigen of meer inclusief te gaan denken en werken. Critici zien het als een vorm van geschiedvervalsing, of van een poging om de niet al te rooskleurige feiten uit onze geschiedenis uit het collectieve geheugen te wissen, een poging om openlijke discussie te ver-

Jonge vrouw met waaier, Simon Maris, ca. 1906. Collectie: Rijksmuseum Amsterdam

mijden. Voorstanders zijn juist van mening dat tijden en inzichten veranderen en je je dus meer bewust moet zijn van hoe je bepaalde groepen of zaken omschrijft. Hoewel het Rijksmuseum-project eind vorig jaar tot in de internationale pers uitgebreid werd besproken en het besluit ook expliciet door de International Council of Museums werd toegejuicht, lijken vooralsnog niet veel instellingen op een vergelijkbare projectmatige retrospectieve wijze met hun collectie aan de slag te gaan.

Black Archives

Overigens gaat het dekoloniseren van erfgoedinstellingen verder dan alleen het aanpassen van je teksten. Ook de collecties zelf zijn opgebouwd vanuit ‘eurocentrisch perspectief’ en vertonen zo een, volgens sommigen, grotendeels wit perspectief op de (koloniale) geschiedenis. Vanuit dat idee is een aantal oud-studenten (antropologen en historici) van de VU begonnen met de oprichting van de ‘Black Archives’: een bibliotheek van voornamelijk zwarte schrijvers over het koloniale verleden, de slavernij, racisme en emancipatie.

In een artikel in NRC van eind september (‘Hoe dekoloniseer je de bibliotheek?’) leggen de initiatiefnemers uit hoe deze Black

Hebben jullie dat samen met andere musea/erfgoedinstellingen gedaan? En hebben zich andere musea (in Nederland of erbuiten) bij jullie aangesloten?

‘Het is een project waar het Rijksmuseum zelf mee is gestart, maar wij zijn natuurlijk niet het enige museum of de enige erfgoedinstelling die tegen deze kwestie aanloopt. Na de aandacht in de media december vorig jaar hebben we met verschillende musea in binnen- en buitenland contact gehad, maar ook met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en bijvoorbeeld Iconclass (een iconografisch classificatiesysteem dat wereldwijd wordt gebruikt voor de beschrijving van afbeeldingen).’

‘Over het algemeen zijn musea en erfgoedinstellingen positief over deze ontwikkelingen en ziet iedereen in dat het tijd is om kritisch naar oude beschrijvingen van de collectie te kijken. Het is wel vaak makkelijker om te bepalen welke termen we niet meer willen gebruiken dan om vast te stellen wat goede alternatieve termen zijn. Het is daarom heel zinnig om ervaringen uit te wisselen en niet te proberen op verschillende plekken

het wiel opnieuw uit te vinden. Zo is er bij de Musea voor Wereldculturen gespecialiseerde kennis in huis over de verschillende etnografische benamingen, terwijl Museum Catharijneconvent in Utrecht weer goed thuis is in terminologie die samenhangt met religie. Uitwisseling van die kennis en expertise is heel belangrijk.’

Hoe wordt hiernaar gekeken door andere partijen in de erfgoedwereld en door de bezoekers zelf?

‘We hebben veel positieve reacties gekregen naar aanleiding van de aandacht in de media december vorig jaar, maar zeker ook negatieve reacties. Sommige mensen zijn bang dat we met het vervangen van termen als “neger” en “Eskimo” de geschiedenis “wegpoetsen”. Dat is zeker niet het geval. Als een titel of een beschrijving in ons registratiesysteem Adlib wordt aangepast, gebeurt dit altijd in een nieuw veld. De oude titel en beschrijving blijven ook in de database bewaard, zodat toekomstige generaties en ook museummedewerkers zelf, kunnen zien hoe de beschrijvingen in de loop der tijd zijn gewijzigd.’

‘Mensen van buiten het museum die via de website onze collectie raadplegen hebben toegang tot een beperkt aantal velden van Adlib, maar de zoekmachine neemt wel alle velden uit Adlib mee. Dat betekent dat wie onderzoek doet naar voorwerpen met in de beschrijving het woord “neger”, via de website nog steeds alle voorwerpen vindt die daaraan voldoen. Alleen de bewuste term is niet meer opgenomen in de voorkeurstitel of beschrijving en daarom ook niet zichtbaar op de website. Maar in Adlib blijft alles bewaard en ook raadpleegbaar voor onderzoekers.’

‘Tot slot wordt in alle aangepaste records verwezen naar het project Terminologie. Van wegpoetsen is dus geen sprake.’

Hoever zijn jullie met het project?

‘De werkgroep werkt gestaag aan het project door. We bespreken term voor term, verdiepen ons in alternatieve termen, zoeken contact met specialisten en vertegenwoordigers van belangengroepen buiten het museum en stellen vervolgens de verschillende conservatoren in het museum ons alternatief voor.’

‘Het is een langzaam maar zorgvuldig proces

‘Met het dekoloniseren van je collectie of je metadata alleen ben je er nog niet’

Archives, bestaande uit titels die bijna zonder uitzondering in geen enkele andere bibliotheek te vinden zijn, het hiaat moeten dichten in de kennis over het koloniale verleden. De basis van de bibliotheek wordt gevormd door de collectie van de Surinaams-Amsterdamse sociaal wetenschapper Waldo Heilbron, die al in de jaren tachtig de geschiedschrijving en sociale wetenschap wilde dekoloniseren.

Queering

Maar met het dekoloniseren van je collectie of je metadata alleen ben je er nog niet. Vorig jaar schreef Lonneke van den Hoonaard, directeur van IHLIA (het internationaal archief en documentatiecentrum op het gebied van homo- en bisexualiteit en transgender), in IP een artikel over het project ‘Queering the collections’. ‘Queeren’ is

het onderzoeken, beschrijven, presenteren en ontsluiten van de queer-aspecten en betekenis van erfgoedcollecties. Het project is erop gericht inclusiviteit en diversiteit bij collectievorming, ontsluiting en presentatie van erfgoed onder de aandacht te brengen bij erfgoedinstellingen in Nederland. Bijvoorbeeld door omschrijvingen in catalogi. Of door aandacht te besteden aan ‘queer’ thema’s door middel van tentoonstellingen, speciaal ingerichte boekenkasten et cetera. Het is dus heel specifiek de doelstelling van het project dat niet alleen een specifiek rondom het thema gespecialiseerde instelling als IHLIA aandacht aan het onderwerp besteedt maar dat juist ook andere instellingen zorgen dat de ‘queer’ kant van hun collectie naar boven komt.

Andere thema’s

Inmiddels hebben zich al verschillende erfgoedinstellingen aangesloten bij het project, vertelt Van den Hoonaard. ‘We zien dat steeds meer organisaties zich bewust worden hun eigen rol. We zijn nu gestart met een meer gestructureerde aanpak, waarvoor we een vijfjarenplan gaan schrijven. Tot nu toe gaan de projecten vooral om “queering” bij het tonen van collecties. Voor het ontsluiten van archieven ligt het

een stuk lastiger, daar spelen heel andere issues, bijvoorbeeld als het gaat om neutraliteit en de overheidstaken van archieven.’ Wat voor ‘queer’ geldt geldt natuurlijk eveneens voor andere thema’s. Zo kun je je voorstellen dat er een initiatief ontstaat bij andere instellingen dan Atria | Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis om thema’s als emancipatie en de rol van de vrouw een structurele rol in hun collectiebeleid en ontsluiting te geven.

Verandering

Hoewel je niet kunt spreken van aardverschuivingen laten bovenstaande voorbeelden zien dat er veranderingen plaatsvinden binnen de erfgoed- en informatiesector, die met name tot stand zijn gekomen onder de invloed van maatschappelijke thema’s. Zeker in de VS verschijnen steeds meer publicaties die een aanzet willen geven voor het samenbrengen van onderwerpen als etniciteit, inclusiviteit, gender, seksualiteit binnen de informatiewetenschappen. Onderzoeksaspecten die nog vaak over het hoofd worden gezien in bibliotheken, archieven en musea. <

Andrea Langendoen is redacteur van IP en werkzaam bij Koninklijke Bibliotheek.

waarbij we steeds weer constateren dat bijna iedere aanpassing maatwerk is en niet met een simpele “zoek-en-vervang-actie” kan worden gedaan. En we zullen ook nooit klaar zijn. Dat is inherent aan het feit dat taal leeft en de termen waarvan we nu denken dat die een goed alternatief zijn, misschien over een paar jaar weer een heel andere lading hebben gekregen. Dat is ook niet erg, zo is het altijd gegaan. Onze voorgangers in het museum hebben ook nieuwe titels en beschrijvingen gemaakt, die wij nu weer kritisch bekijken.’

Er spelen naast deze kwestie ook andere vormen van modernisering van collecties (zowel qua collectievorming als bijvoorbeeld omschrijving/metadatering), zijn dat ook initiatieven waar jullie aan meedoen? En tegelijkertijd, er komen natuurlijk steeds nieuwe thema’s op waar je iets mee zou moeten doen. Hoe kun je als museum blijven meegaan met die veranderingen, zonder dat je je

eigen identiteit verliest?

‘Ik denk niet dat het museum zijn identiteit verliest door mee te gaan met de veranderingen in de samenleving. Integendeel, het is nooit anders gegaan. De collectie en de manier van presenteren zijn altijd beïnvloed door wat er speelt in de wereld om ons heen. Zo heeft de Tweede Wereldoorlog invloed gehad op de presentatie van de geschiedenis in het museum (zo min mogelijk wapens in de opstelling) en werd er in de tijd van Apartheid geen aandacht besteed aan de gezamenlijke geschiedenis met Zuid-Afrika. Het museum, de collectie en de manier van presenteren worden altijd beïnvloed door de ontwikkelingen in de samenleving.’

‘We zijn ons de laatste jaren meer bewust van het feit dat de collectie en de presentatie van het Rijksmuseum zijn gevormd vanuit een westers perspectief. Dat perspectief heeft alles te maken met de oorsprong van het Rijksmuseum als nationaal museum waar onder andere de stadhoudelijke verzamelingen een plek kregen. Maar het betekent niet dat we niet met andere ogen naar dezelfde collectie kunnen kijken.’

‘Een ander tekstbordje bij hetzelfde object kan

de bezoeker bewust maken van dat perspectief. En in de multimediatour Koloniaal Verleden kunnen we nog dieper ingaan op de gelaagdheid van objecten en de bezoeker laten ervaren dat hetzelfde voorwerp voor verschillende personen een andere betekenis heeft. Het Rijksmuseum verliest daarmee niet zijn identiteit, want er is nooit één verhaal, één waarheid. Het is de taak van het museum om de collectie te tonen, de historische context te schetsen, open te staan voor andere perspectieven en ruimte te geven aan de discussie daarover.’

‘Die openheid blijkt ook uit ons beleid ten aanzien van het openstellen van onze collectie en data via de website. Dat doen we zonder voorwaarden of richtlijnen, juist omdat wij weten dat er buiten de muren van het museum meer of andere kennis is en er andere invalshoeken en andere standpunten zijn. Onze collectie wordt (mede) hierdoor bijvoorbeeld veelvuldig gebruikt in Wikipediapagina’s in vele talen waarin het verhaal over het object niet noodzakelijkerwijs het (kunst)historische verhaal is dat het Rijksmuseum vertelt. Het Rijksmuseum is er niet alleen binnen de muren, maar ook daarbuiten.’

Afscheid van Michel Wesseling als voorzitter van de KNVI 2010-2016

De Algemene Ledenvergadering van de KNVI heeft op 24 november jongstleden besloten Michel Wesseling te benoemen tot lid van verdienste.

In de zes jaar dat Michel voorzitter was heeft hij veel voor de KNVI betekend. Onder zijn leiding is de NVB KNVI geworden. We hebben zelfs het predicaat 'Koninklijk' verworven! De KNVI is dankzij de inspanningen van Michel van een beroepsvereniging voor bibliothecarissen een belangrijke speler in het brede werkterrein van de informatieprofessional geworden.

Onder zijn aanvoering is het ledenverlies beperkt gebleven: ondanks de vergrijzing, diverse grote reorganisaties in onze branche en maatschappelijke trends zijn de afgelopen jaren weer meer collega's lid geworden: de KNVI is een club waar je bij wilt horen!

Tot en met vorig jaar is Michel voor het KNVI Jaarcongres de grote inspirator en motor geweest. Dankzij hem is het Jaarcongres tot op de dag van vandaag hét evenement van onze vereniging.

Michel heeft de externe contacten behartigd: de KNVI midden in het beroepsveld. Hij beschikt over een enorm netwerk. Ook met de opleidingen heeft hij veel contacten. Op dit moment loopt op zijn initiatief een onderzoek naar de mogelijkheden voor een masteropleiding. Met alle aanpalende verenigingen liggen lijntjes en wordt formeel of informeel gesproken over een keur van onderwerpen. Altijd met het

achterliggende doel: hoe kunnen we elkaar versterken. Hij heeft de visie gehad en het initiatief genomen om samen met Ngi-NGN en SOD te onderzoeken, of een structurele samenwerking in de vorm van een samensmelting of fusie zou kunnen leiden tot een sterke, brede beroepsvereniging, die het vakgebied van de informatieprofessional in de volle breedte zou kunnen beslaan. Met altijd als doel voor ogen: hoe kunnen we onze leden zo goed mogelijk faciliteren.

*Michel neemt tijdens de ALV van 24 november de oorkonde in ontvangst.
Foto: Marjolein Kranse*

Dat we nu op de drempel staan van een nieuw tijdperk is voor een groot deel aan Michel te danken! Michel heeft veel tijd en energie in onze vereniging gestoken, altijd betrokken, goed gehumeurd en relaxed. Hij beschikt in ruime mate over visie en initiatief, is enthousiasmerend en brengt veel positieve energie mee. Hij laat zich nooit ontmoedigen! Door zijn initiatief en inspanningen staan we nu op de drempel om samen met Ngi-NGN en SOD verder te gaan bouwen aan een actieve beroepsvereniging, die voor haar leden mogelijkheden biedt om kennis en ervaring te delen en een netwerk op te bouwen en te onderhouden. Voor de beroepsgroep als geheel zullen in de nieuwe KNVI activiteiten worden ontwikkeld om het vak van informatieprofessional verder op de kaart te zetten en het maatschappelijk belang ervan onder de aandacht te brengen. De KNVI mag zich gelukkig prijzen zes jaar lang een geweldige voorzitter te hebben gehad!

Michel, dank je voor al je tijd en toewijding, de inzet van je kennis, je competenties en je netwerk! ■

Do it Yourself! KNVI Jaarcongres 2016

Wat? Niet bij het KNVI-Jaarcongres geweest dit jaar? Jammer, dan heb je echt wel iets gemist! Want een bijzonder congres was het. De aanstaande samensmelting van SOD, Ngi-NGN en KNVI kreeg hier namelijk al zichtbaar vorm.

Dat begon al bij de opening door de voorzitter, die er dit jaar anders uitzag: het werd een variant op het aloude 'Wie van de drie', aangezien er drie scheidend voorzitters op het toneel verschenen – een historisch moment.

We zaten meteen midden in het congressthema van dit jaar, 'Do it Yourself!', door de openingskeynote van docent en onderzoeker Tom van Oeffelt over professionele identiteit. Het bleek een aansprekend onderwerp. Gelukkig had hij tijd ingebouwd voor onderling 'buzzen', er werd goed gebruik van gemaakt.

Ja, en toen begon het trackprogramma waar we met een flink team maandenlang aan gewerkt hebben, er kon uit maar liefst 13 verschillende tracks gekozen worden. Heel veel aansprekende thema's uit de wereld van archivarissen, bibliothecarissen, IT'ers en overige professionele informatie-varianten waren vertegenwoordigd. Leuk, die samenwerking, het leverde een heel breed, informatief en uitnodigend programma op! Afgesloten werd het congres dit jaar met een paar stevige lessen over online privacy.

Dimitri Tokmetzis, journalist bij De Correspondent, wilde de lessen uit zijn recent verschenen boek 'Je hebt wél iets te verbergen' graag met ons delen. Aansluitend zetten Rick Strijbos en Dennie Spreeuwenberg het voltallige publiek nog even op het verkeerde been door alle papieren 'winkansen' voor de aangekondigde iPad door de shredder te draaien en

werden we nog eens met de neus op de harde feiten van social engineering en identiteitsfraude gedrukt.

Het was een drukbezocht, inspirerend en informatief congres en de sfeer was geweldig – dat belooft wat voor de samensmelting in de nieuwe KNVI. Graag tot volgend jaar! ■

Tom van Oeffelt opende het KNVI Jaarcongres - Foto: Marjolein Kranse

KETELAARLEZING 8 DECEMBER

Op 8 december vindt de 14de Ketelaarlezing plaats in het Nationaal Archief Den Haag. Professor Valerie Frissen (hoogleraar ICT & Social Change aan de Erasmus Universiteit en directeur SIDN fonds) spreekt over 'Het grenzeloze archief: droom of nachtmerrie?'.

In een wereld waarin vrijwel alles wat we doen een dataschaduw krijgt, draait de maatschappelijke taak om te archiveren misschien wel uit op een vreselijke nachtmerrie. Waar digitalisering aanvankelijk geweldige kansen bood om ons nationale geheugen voor dementie te behoeden, confronteren deze ontwikkelingen

ons nu steeds meer met het vooruitzicht van een onbegrensde en ondoordringelijke informatiejungle. Valerie Frissen onderzoekt in deze lezing de implicaties van de dataficering van de samenleving voor de archiefwereld.

HISTORICIDAGEN 2017

Van 24 tot 26 augustus 2017 worden de Historicidagen 2017 gehouden. Drie dagen vol inspirerende lezingen, debatten en workshops over alle mogelijke aspecten van geschiedbeoefening nu, voor alle historici: studenten, docenten, onderzoekers, historici werkzaam in archieven, musea, erfgoed, zzp'ers, kunsthistorici en publiekshistorici. De Historicidagen 2017 zijn een initiatief van KNHG en worden georganiseerd in samenwerking met Universiteit Utrecht. De KVAN is partner.

EINDRAPPORT PROJECT VOLAUTOMATISCHE ARCHIEFONTSLUITING

'Aim of the project *Full Automatic Archival Access* was to find out more about the possibilities of currently available proven technology to create useable machine-readable text out of analogue archival typed or hybrid documents. The project partners – Netwerk Oorlogsbronnen (Network War Collections), Nationaal Archief (National Archives of the Netherlands), Impact Centre of Competence and Centre of Language and Speech Technology – compiled a small non-representative sample set from the Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (National Archives). The tests focused on the best settings for scanning, pre-processing for Optical Character Recognition (OCR), transcription (OCR) and post-correction (in particular named entity recognition), using state-of-the-art software (e.g. Abbyy Finereader) and common practice tools (e.g. TICCL and FROG).'

In het Archiefblad van deze maand en ook december staat meer over het project en meer in het algemeen de technologie. Op de www.oorlogsbronnen.nl/volauto vindt u een verslag van de recente studiedag.

VERENIGING SOD MAAKT TWEEDE DOCUMENTAIRE

Twee jaar na de première van *Alles is Informatie* (2014) is de Vereniging SOD gestart met de voorbereidingen van een nieuwe documentaire. Gaf *Alles is Informatie* een beeld van de mensen die informatie beheren bij organisaties, van hun uitdagingen en hun toekomstvisie, de nieuwe documentaire zal veel meer inzoomen op de *gebruikers* van informatie. Iedereen dus.

Een vraagstuk dat centraal staat in deze nieuwe film is de relatie tussen macht, welvaart en kansen en de mate van toegang tot informatie. Wie beslist tot welke informatie we toegang hebben en is deze informatie dan ook wel betrouwbaar? Wie gaat er in de informatiesamenleving over de waarheid?

En wie garandeert duurzame toegankelijkheid? Of de bescherming van onze persoonsgegevens? De grote informatieverzamelaars van de 21ste eeuw – Facebook, Google, Twitter en Microsoft – hebben 'duurzame toegankelijkheid of digitale duurzaamheid' niet in hun businessmodel opgenomen. Is dat erg?

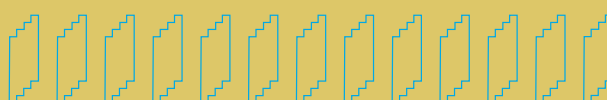
In tijden dat informatie nog steeds dagelijks aan belang wint, zijn dit vraagstukken waar niet direct een duidelijk antwoord op te geven is. Het zijn ook vraagstukken waar lang niet iedereen dagelijks mee bezig is. We weten dat wanneer digitale informatie weg is, het ook écht weg is – en niet meer terug te halen. Aan de andere kant is er een ontwikkeling dat het gebruik (automatisch gemeten)

bepaalt of iets vernietigd gaat worden of niet. In dat geval bepaalt een 'computer' de toegankelijkheid.

Tegelijkertijd kunnen we ook niet alle informatie bewaren. Dat is door de almaar groeiende hoeveelheid niet meer te doen. Maar wie bepaalt wat we bewaren? Blijft dat een taak van instellingen als het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek? Of moeten zij andere activiteiten gaan ontwikkelen?

Over deze kwesties gaat de tweede documentaire van de Vereniging SOD. De voorbereidingen zijn al in volle gang. In januari lichten we een tipje van de sluier op. Ondertussen zijn de ontwikkelingen te volgen via Facebook (www.facebook.com/infodocu).

Digital detox

Door: Dafne Jansen *****

‘De eerste deelnemers stonden na een half uur alweer bij de balie om de sticker van hun dierbare beeldscherm te laten verwijderen’

Een jonge vrouw loopt met een smartphone in haar hand over straat. Ze glimlacht krampachtig naar iedereen die ze tegenkomt op weg naar het koffiekraampje. Zodra ze een foto van haar perfecte uitzijnde cappuccino op Instagram heeft gepost, stromen de likes binnen. Ze neemt een slokje van de koffie. Het smaakt verschrikkelijk, haar glimlach verstart – een luttele seconde. Met deze scène opent ‘Nosedive’, waarmee het derde seizoen van de Britse televisieserie *Black Mirror* aftrapt. Centraal in deze aflevering staat een toekomstbeeld waarin iedere menselijke interactie direct gevolgd wordt door een wederzijdse rating. Hoe meer sterren je van de ander krijgt, hoe meer kans op een goede baan en hoe meer zicht op een luxe appartement. Iedereen liket zich een slag in de rondte.

Terwijl ik deze tekst voorbereid, observeer ik mensen in het openbaar vervoer, in koffientjes en restaurantjes, in de supermarkt, in vergaderingen. Voortdurend zie ik smartphones, tablets en laptops uit zakken en tassen verschijnen. Er wordt driftig gescrold, geswipt, getypt. Ontmoetingen worden vastgelegd in selfies, maaltijden worden gefotografeerd. Ik hoor iemand bellen in de trein: ‘Ik zag dat je op Facebook zo’n verdrietige emoticon gebruikte. Hoe gaat het met je?’

Uit het rapport *Media:tijd 2015*, van het Sociaal Cultureel Planbureau in samenwerking met mediaonderzoeksbureaus, blijkt dat we per dag ruim een derde van de tijd met media in de weer zijn. Van die acht uur besteden we er twee en een kwart op mobiele apparaten. Dit

excessieve gebruik zou voor problemen zorgen: nek-, schouder- en oogklachten, hoofdpijn, slechte nachtrust, paniekaanvallen, geheugenverlies. Toch ‘bestaat’ smartphoneverslaving officieel niet, en er wordt weinig degelijk wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de gevolgen ervan.

Tijdens de 2016-editie van Festival De Beschaving, een festival met muziek, cultuur en wetenschap, werd wél een grootschalig offline experiment uitge-

voerd door een onderzoeksteam van Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Er waren meer dan duizend deelnemers. Je kon je bij binnenkomst aanmelden en vervolgens werd je gevraagd je telefoon op vliegtuigmodus te zetten en werd je scherm afgeplakt. De proef zou drie uur duren, maar de eerste deelnemers stonden na een half uur alweer bij de balie om de sticker van hun dierbare scherm te laten verwijderen. Na afloop bleek dat de *offliners* het festival hoger waardeerden dan de *onliners*, wat de onderzoekers onder andere toeschreven aan hun contact met andere festivalgangers.

Het vrijwillig offline gaan, door je *device* in te leveren, naar een *white spot* te gaan waar simpelweg geen ontvangst is, of jezelf op een digitaal dieet te zetten, wint aan populariteit. Google op ‘offline retreat’ en ‘digital detox’ en je hebt keuze genoeg: lekker op het platteland tot jezelf komen zonder telefoon, in een AA-achtige setting je digitale zonden overdenken met lotgenoten, of – hoe ironisch – een app installeren die je smartphonegebruik monitort en controleert. Ook op de werkvloer is de trend doorgedrongen: steeds meer bedrijven experimenteren met een verbod op mailen na zes uur ’s avonds, of ze introduceren een e-mailvrije ochtend. Is het realistisch om te denken dat een paar uur niet mailen het verschil maakt? De aflevering ‘Nosedive’ suggereert dat er heel wat meer nodig is om te genezen van je *fear of missing out*... maar dat het de moeite waard is. <

Dafne Jansen is redacteur van IP en projectmanager bij de Universiteit Utrecht.

RECHARGE
check in
with yourself

Metadata

Mediaservice

Licenties & Support

Personeelsdiensten

Mediaservice

Bij Ingressus Mediaverwerking kunt u elke gewenste publicatie bestellen voor uw collectie of organisatie. Deze leveren wij met catalogusrecord of eventueel zelfs volledig uitleenklaar. Met deze wijze van uitbesteding bieden wij u de mogelijkheid tot efficiënter werken, waarbij de kwaliteit van uw vertrouwde dienstverlening behouden blijft.

010 206 02 60 | info@ingressus.nl | www.ingressus.nl

Nieuwsgierig geworden? Kijk nu op boekhandel.ingressus.nl

INGRESSUS